

SVENSKLÄRAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSKUNDERVISNING NR 2-2016 ÅRGÅNG 60

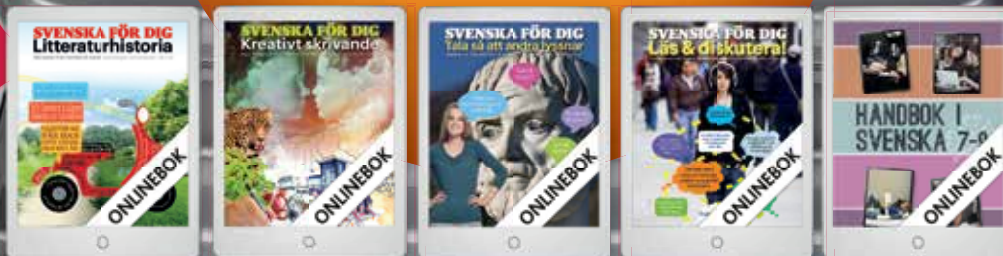
**SVENSKLÄRARENS ARBETSVILLKOR:
STRESS, KRAV OCH NATIONELLA PROV
MEN OCKSÅ MYCKET GLÄDJE**

Just nu 1 år gratis!

Gratis användning i 12 månader
från april 2016

Hämta dina onlineböcker på
liber.se/svenskafordig

Litteratur-
historia
ONLINEBOK

Kreativt
skrivande
ONLINEBOK

Tala så att andra
lyssnar
ONLINEBOK

Läs och
diskutera!
ONLINEBOK

Handbok i
svenska åk 7-9
ONLINEBOK

Med utrymme för din pedagogik

Svenska för dig är en serie som utgår från kunskapskraven och är enkel att använda tillsammans med ditt eget material.

Vi är så säkra på att du som svensklärare kommer att gilla serien, att vi vill bjuda dig på ett helt års användning: Du får fyra onlineböcker i Svenska för dig-serien och onlineboken av Handbok i svenska.

Ta chansen att upptäcka ett väldigt flexibelt läromedel!

LEDARE CARL-MAGNUS HÖGLUND, REDAKTÖR

JAG ÄR ÖVERTYGAD om att de allra flesta lärare går in i yrket med högt ställda förväntningar. Under de snart tio år jag har bevakat den svenska skolan har jag mött många engagerade lärare som har varit besjälade av en tro på att det mesta, om än inte allt, är möjligt.

Det har varit lärare som med teaterns hjälp väckt litteraturintresse hos gymnasieelever som tidigare knappt rört en skönlitterär bok eller lärare som låtit nyanlända elever trixa med ord och rytmer för att skapa haikudikter med liknande innebörd på både sitt modersmål och svenska.

MEN JAG HAR OCKSÅ HÖRT många upprörda, bittra och sorgsna berättelser om hur allt sämre yttre förutsättningar grusar möjligheterna till en kvalitativ undervisning. Om hur resurserna inte räcker till för att uppnå de förväntningar som ställs. I det läget är det lätt att tappa lusten och kanske även tron på sig själv. I vår första temaartikel i det här numret tar sig Gunilla Ståhlberg an just den frågan: vad de tunga arbetsvillkor gör med en som människa, arbetets existentiella villkor.

De senaste årens skolformer har i många fall lett till en ökad

arbetsbörda. De administrativa uppgifterna har till exempel ökat. Men de har också inneburit en tydligare central styrning av undervisningen via fler kontrollstationer för både elever och lärare. Inge-Mar Friberg skriver om hur det här hotar den professionella friheten och pläderar för en uppvärdering av den praktiska kunskap eller vishet, han kallar det phronesis, lärare får av sitt yrkeutövande i klassrummen.

NATIONELLA PROVET återkommer i flera artiklar i temat om arbetsvillkor. I en artikel utanför temat skriver provkonstruktörerna om en undersökning där de jämför lärares bedömning av provets muntliga del med sin egen bedömning.

Hör gärna av er till oss om vad ni vill läsa om i tidningen. Ring eller maila!

INNEHÅLL

- 3 Ledare
- 4 Nyheter
- 6 Språkspalten
- 8 **Tema: Arbetsvillkor**
- 8 **Temainledning**
Av *Ulrika Nemeth*
- 10 **Arbetets existentiella dimensioner**
Av *Gunilla Ståhlberg*
- 12 **"Man sover aldrig och har ångest jämnt"**
Av *Maria Larsson*
- 15 **Yttre kontroll hotar professionell frihet**
Av *Ingemar Friberg*
- 18 **Vem bestämmer litteraturen**
Av *Christina Olin-Scheller och Nils Larsson*
- 20 **Skilda världar för nya lärare**
Av *Göran Fransson*
- 24 **Ett långt yrkesliv**
Av *Stefan Estby*
- 27 Begreppsförvirring
Av *Rolf Ekelund*
- 28 Forskning
Av *Gunilla Molloy*
- 30 Bedömning i NP
Av *Lena Edander och Harriet Uddhammar*
- 32 Krönika
- 34 Recensioner

SVENSKLÄRAREN

Tidskr. för svenskundervisning

Redaktör och annonsbokning: Carl-Magnus Höglund.

Adress: Svenska Läraren, c/o Frilansarna, Erik Dahlbergsgatan 9, 411 26 Göteborg, tel 0708 - 559 649. E-post: red@svensklararen.se

Ansvarig utgivare: Carl-Magnus Höglund. Redaktionsråd: Christina Olin-Scheller, Suzanne Parmenius Swärd och Joakim Lygner.

Omslag: Oddbjörn Andersson. Grafisk form: Alba.nu. Layout: Carl-Magnus Höglund. Tryck: Trydells, Laholm. ISSN: 0346-2412.

Prenumeration: Ingår i medlemskap, vars avgift är 290 kronor. För skolor, institutioner och andra icke-medlemmar kostar det 350kr.

Utlandsprenumeration 380kr. Betalas enklast direkt på hemsidan www.svensklararforeningen.se. Alternativt erläggs avgiften till föreningens bankgiro 876-1454 (kontakta då samtidigt föreningen via mail info@svensklararforeningen.se och uppge adress och mailadress).

Utgivningsplan 2016

Nr	Materialdag	Utkommer	Tema
2	28 mars	28 april	Svensklärarens arbetsvillkor
3	15 aug	8 sept	Poesi
4	24 okt	25 nov	Nyanlända

Nils Larsson och Ann Löwbeer.

Nils Larsson vald till ny ordförande

Nils Larsson valdes till ny ordförande på Svenskläraryrskommitténs årsmöte den 19 mars.

– Det känns roligt men också ansvarsfullt, säger Nils Larsson.

Nils Larsson har en bakgrund som lärare i svenska och svenska som andraspråk på Rinkebysskolan och är nu universitetsadjunkt på Institutionen för språkdidaktik vid Stockholms universitet. Han har suttit i Svenskläraryrskommitténs styrelse i ett par år, det senaste som vice ordförande och valdes alltså till ny ordförande på årsmötet den 19 mars.

– En övergripande ambition är att Svenskläraryrskommittén ska ta en större plats i den offentliga diskussionen.

Två andra saker föreningen vill satsa mer på är att rekrytera fler medlemmar och att öka medlemsnyttan genom att bland annat arrangera fortbildningsdagar. En sådan är tänkt att arrangeras i Gävle i höst.

Den tidigare ordföranden Ann Löwbeer tackades av. Hon kvarstår dock i styrelsen.

Text & foto Carl-Magnus Höglund

De nya representanterna i Nordspråk.

Nordspråk har haft arbetsmöte på Lysebu

Den 7 – 10 april hade Nordspråk arbetsmöte på konferenshotellet Lysebu utanför Oslo. Många nya medlemmar i Nordspråk presenterades, vi jobbade vidare med våra kurser och tittade på olikheter och likheter mellan våra modersmålsföreningar.

Vi gick också en promenad i omgivningarna på Holmenkollen och åkte en tur till Munchmuseet där det var en specialutställning om Munch och fotografen Mapplethorpe.

På kvällarna efter all superb mat hade vi ”Nordisk hygge” då vi sjöng sånger från de olika nordiska länderna och delgav varandra nordiska boktips. Flera av oss började morgnarna med en stund i gymmet, badbassängen och bastun. Dagarna avslutades med en presentation av det fantastiska gratismaterialet 100 Nord som finns på Nordspråks hemsida.

I år kommer Nordspråk bland annat att arrangera konferensen ”Ung vrede i Norden” i Köpenhamn och sommarkursen ”Tala ditt eget språk och förstå de andras” på Gotland. Mer information om dem finns på hemsidan www.nordsprak.com.

Kristina Magnér

Hur arbetar vi med skönlitteratur under gymnasiet tre svenskkurser?

Välkommen till: **Fördjupningsforum för gymnasielärare i svenska**

Stockholm den 28 november

www.lararfortbildning.se • 08-737 68 00

99 % skulle rekommendera konferensen till en kollega!

LÄRAR
FORTBILDNING AB

Minnesord

Britt-Marie Arkhammar 1932 – 2016

Britt-Marie Arkhammar var hela sitt yrkesliv engagerad i ämnet svenska. Hon började som högstadielärare och gick vidare som lärarutbildare, fortbildare, läromedelsförfattare, barnboks-författare och ordförande i Svensklärarföreningen under åren 1983-1988 samt blev hedersledamot i föreningen på 100-årsjubileet 2012.

Hon skrev läroböcker för både högstadiet och gymnasiet, men det är främst hennes metodböcker *Inspirationsboken: projekt på högstadiet* från 1977 och *Skrivkamrater: introduktion till ett processororienterat skrivande* (1988) och *Ett år med skrivprocessen* (1988), som kom att påverka lärares svenskundervisning. Här kopplar hon metoden skrivprocessen till sin egen beprövade erfarenhet och i sin sista bok *Läs- och skriväventyr* (2000) sammanfattar hon sin gärning på det inspirerade och personliga vis som var utmärkande för henne.

Som ordförande i Svensklärarföreningen spelade hon en stor roll i förhandlingar med utbildningsminister Bengt Göransson och fick igenom ett ökat timantal för svenskämnet på högstadiet. Hon deltog i arbetsgruppen för kursplanerevideringen 1988 och bidrog till att svenskämnet fick en tydligare struktur med både kulturanknytning och träning av språkliga färdigheter i meningsfulla sammanhang.

Britt-Marie Arkhammar brann inte bara för den processororienterade skrivundervisning utan också för kulturarnets plats i svenskämnet. I artikeln "Vår tids ungdom och vårt litteraturarv" i Svensklärarföreningens årskrift 1984 framhåller hon lä-

rarens roll som vägledare och menar att all litteratur som läses i skolan inte behöver vara lättfattlig, enkel och självklar. Hon beskriver hur man som svensklärare kan gå från en lektion i ett tillstånd av lycka: "Det var verket – eleverna – och jag. De förstod, tänkte, yttrade sig, blev gripna, fick viktiga saker att tänka på [...] Och utan mig – läraren, vägledaren, hade detta inte hänt just idag."

Med tanke på temat för detta nummer av Svenskläraren är det intressant att som avslutning i denna minnestext återge vad Britt-Marie Arkhammar sa i ett tal i Stockholmsföreningen, citerat i SL nr 1 1987: "Vi har det roligaste ämnet! Det är kreativt och det ger oss stora möjligheter till kontakt med våra elever. Det är också ett viktigt ämne, men arbetsbördan är enorm och resurserna är minskande. Svensklärare känner sig hårt pressade och går ofta med dåligt samvete."

Svensklärarföreningen minns tacksamt Britt-Marie Arkhammars imponerande arbetsinsats för föreningen.

Ann Boglind

ordförande i Svensklärarföreningen 2011-2015

Förstå språket NO/SO – efterfrågat material för nyanlända

I Förstå språket NO/SO får eleverna lära sig svenska samtidigt som de lär sig använda ord och begrepp i de olika NO- och SO-ämnena.

Förstå språket NO/SO utgår från det centrala innehållet i Lgr 11 för årskurs 7-9 och är uppdelad i sju ämnen. Övningarna i boken är **språk- och kunskapsutvecklande** med fokus på svenska som andraspråk.

Avsedd för: nyanlända åk 7-9 samt språkintroduktion

Författare: Tiia Ojala

Tiia Ojala har även skrivit läromedelsserien **Resan hit** där flera av berättelserna passar utmärkt att använda på språkintroduktion.

Läs mer och bläddra i böckerna på vår hemsida www.sanomautbildning.se

s a n o m a utbildning

tel. 08-587 642 10
info@sanomautbildning.se
www.sanomautbildning.se

Skriva rätt är stort, veta varför är större

Skicka in era frågor

I Språkspalten skriver Språkrådets personal om aktuella språkfrågor och svarar på era frågor.

Skicka era frågor, funderingar och synpunkter till sprakfragor@sprakoch-folkminnen.se
Skriv Svenskläraren i ämnesfältet.

I GRUNDSKOLANS KURSPLAN i svenska finns en formulering om att elever ska "ges förutsättningar att ta ansvar för det egna språkbruket". Man kan fundera över vad det innebär, att kunna ta ansvar för sitt eget språkbruk. Jag föreställer mig att det kräver sådana färdigheter i att tala och skriva att man kan kommunicera meningsfullt. Men ansvar för det egna språkbruket kräver mera än så. Skolans svenskundervisning måste ju ta sikte på att eleverna ska kunna hantera det framtida vuxenlivets språkanvändning. Färdighetsträningen bör därför sättas i relation till två viktiga faktorer i samhällets språkgemenskap – normer och attityder.

Normvariation är en naturlig del av ett levande språk, och vi bör därför vara glada över att normerna varierar mellan olika situationer och talare. Det är normvariationen som gör att vi språkvårdare ibland beskylls för att inte ge raka och precisa svar på frågor. Det finns ofta inga enkla svar. Valet mellan de/dem eller dom – för att nu ta ett aktuellt exempel – kan helt enkelt inte hanteras på samma sätt i alla situationer. I mejlet till någon man redan känner går det utmärkt att skriva dom. Men om man skriver i ett sammanhang där någon ska få ett första intryck av en, och mycket står på spel, är det säkrare att skriva de/dem. Valet mellan olika språkformer är därför ofta en fråga om vilken risk man är beredd att ta. Den som har god kunskap om hur bruk och språknormer hänger samman kan göra klokare val än den som saknar sådan kunskap.

SPRÅKLIGA ATTITYDER OCH NORMER är tätt förbundna. Många språkliga attityder är kopplade till frågor om rätt och fel i språket och kan hänga samman med regler man fick lära sig i skolan. Det här förhållandet är en förklaring till att normer varierar mellan generationer; språk-

ket förändras medan normer kan släpa efter. Jag själv talar till exempel om uppsatsens uppläggning medan mina studenter, som ofta är betydligt yngre, skriver upplägg. Glädjande nog är det så att tolerans mot andras språkbruk ofta ökar med kunskap, vilket kan vara ett argument så gott som något att ägna tid i skolan åt normer och deras variation.

Nyligen fick jag frågan om vad policy heter i plural. Det är på många sätt en typisk språkvårdsfråga. Redan i mitten på 1980-talet var frågor om böjning av lånord vanliga vid dåvarande Språknämnden. Det finns alltså en viss beständighet i vilka frågor som bereder språkbrukare problem; också det är ett argument för att erövra strategier som är tillämpliga på mer än varje språkfråga för sig. Den som frågar om policy får veta i SAOL att

det heter policyer i plural. Men det är få som använder den formen. Här måste man alltså välja att följa normen eller bruket. En bra strategi kan vara att undvika problemet genom en sammansättning: policydokument eller policybeslut. Eller man kan av principiella eller estetiska skäl välja ett annat ord. Riktlinjer till exempel. Det går bra alltsammans. Men man bör veta varför man väljer som man gör.

UNDERVISNINGEN I SVENSKA kan alltså aldrig begränsas till att gälla språkfärdighet i snäv bemärkelse. Det är i svenskundervisningen eleverna måste ges möjlighet att reflektera över sin språkanvändning i relation till språksamhället. På så sätt kan de utveckla en handlingsberedskap för de språkfrågor livet kan tänkas ha i beredskap. Målet med språkvårdsresonemangen i skolan bör vara att eleverna inte bara ska veta hur de ska skriva, utan också varför.

Catbarina Nyström Höög
Forskningsledare på Språkrådet

Vi visar vägen till språket

Upptäck orden

Upptäck orden är ett konkret och lättarbetat material som ger eleverna ett stort, användbart ordförråd som lägger grunden för fortsatt lärande.

Avsedd för: nyanlända åk 5-9 och språkintröduktion

Håll utkik! Till hösten utkommer Upptäck orden engelska.

Digitalt material till Upptäck orden

Både bildordbok och övningsbok finns som online-böcker.

För genomgångar via interaktiv tavla/projektor finns interaktivt stöd.

För de elever som behöver träna mer finns datorövningar i två olika nivåer att arbeta vidare med.

Alla ljudfiler till bildordboken finns att ladda ner kostnadsfritt som mp3-filer.

Utkommer augusti-16

NYHET!

Upptäck texten

Upptäck texten är en fortsättning på populära Upptäck orden. Boken innehåller korta varierade texter som passar nyanlända. **Upptäck texten** kan med fördel användas parallellt med Upptäck orden då de är uppbyggda kring samma teman.

Avsedd för: nyanlända åk 5-9 och språkintröduktion

”Språkinläring bygger mycket på interaktion och kommunikation. Därför är mötet kring bilder till stor hjälp den första tiden.”

Britt Klintonberg, författare till **Upptäck orden**, **Upptäck texten** och **Upptäck orden engelska**

Läs mer och bläddra i böckerna på www.sanomautbildning.se

Viktigt, tungt och spännande arbete

Ulrika Nemeth är gymnasielektor, undervisar i svenska och svenska som andraspråk på Östra gymnasiet, Trångsund, Huddinge kommun. Hon har fil. lic i läs- och skrivutveckling och är också sekreterare i Svenskläraryrkesrådets styrelse.

De med makt över skolan behöver få kunskap om varför svensklärares arbetsvillkor är speciella.

Varför ska ett helt nummer av *Svenskläraren* ägnas just åt våra arbetsvillkor? Det är väl inget särskilt med oss svensklärare? Alla lärare ser väl lika glåmiga ut där de hukar bakom fysiska eller digitala högar redo för bedömning? Dessutom delas ju äntligen ansvaret för elevernas språkutveckling enligt styrdokumenterna med alla lärare. Finns det då verkligen något som svenskläraren kan yvas över?

DET HÄNDER ATT jag någon enstaka gång under någon av svenskurserna lägger in ett läxförhör eller prov om grammatiska begrepp, språkhistoria eller språksociologi. Det går snabbt och lätt att bedöma och det rasslar om min penna eller tangenterna. Rätt, fel, kanske utförligt, kanske till och med nyanserat? En kvälls eller några timmars arbete och sedan är jag klar och tillfredsställd. Men det är ett självbedrägeri, för essensen i mitt arbete är varken enkel eller snabb.

NÄR DET ÄR DAGS att bedöma elevernas utredande eller argumenterande texter, analyser och essäer, då går det inte lika lätt. Då är mitt eget motstånd mot att sätta igång med bedömningsarbetet högre. Då är det lättare att ta en extra kopp kaffe, rensa ut papper och städa skrivbordet. När arbetet väl är igång, så kommer bedömningen att kräva all min koncentration, eftersom svensklärares arbete alltid utgår från flera dimensioner av det som ska bedömas, oavsett om det är skriftlighet, muntlighet eller förmåga att förstå och använda text.

Den största delen av svenskämnet ägnas åt att utveckla de tre grundläggande förmågorna, läsa, tala och skriva. De betraktas måhända som grundläggande, men de är på intet sätt enkla och de bygger alltid på det som gjorts tidigare, under förra lektionen, förra veckan, förra året, i årskurs sex, i årskurs ett och så vidare. Det är en lång-

samhet som vissa elever kan känna stor frustration inför.

SVENSKLÄRAREN KAN när det gäller dessa förmågor sällan uttala sig med hjälp av ordalydelsen "rätt eller fel" och inte heller nöja sig med om ett svar kan betraktas som "utförligt" eller inte. Svenskläraren kan nästan aldrig stanna vid innehållets "vad", utan måste parallellt tränga in i språkets och strukturens "hur". För att kunna göra detta måste svenskläraren också avgöra i vilken utsträckning "vad" och "hur" samspelar och förstärker eller försvagar varandra. Ibland måste svenskläraren också undersöka i vilken grad "vad" och "hur" tillsammans besvarar frågan "till vem?"

Svenskläraren måste ställa sig frågor kring vad det är som gör att texten, läsningen, talet eller samtalet fungerar eller inte och i vilka dimensioner svaren på detta står att finna. Därefter måste svenskläraren dra slutsatser om orsaker till varför eleven har lyckats eller misslyckats i en eller flera av språkets olika dimensioner och försöka formulera feedback som kan nå fram till eleven. Detta kräver just i svenskämnet en extra finkänslighet, eftersom elevens språkliga förmåga ofta är så nära knuten till självkänsla och identitet.

DEN HÄR IBLAND TUNGA, mycket ömtåliga och ytterst dyrbara börda och gåva som elevernas utveckling till läsande, talande och skrivande människor kan vara, är en stor del av det som gör oss svensklärare speciella. Det är dock viktigt att påminna oss själva om att vi svensklärare för det mesta ändå inte alls är glåmiga, utan röd-kindade och fyllda av förväntan inför nya möten med böcker, texter och möjlighet till samtal. Skolledare, kanske vissa kollegor, huvudmän, politiker och tjänstemän med makt över skolan behöver däremot få kunskap om varför just svensklärares arbetsvillkor faktiskt är speciella.

Illustration: Max Entin

TEMA: Arbetsvillkor

Vad gör man när tiden och resurserna inte räcker för att klara högt ställda förväntingar? Vi tittare närmare på våra arbetsvillkor.

Temaillustratören Max Entin arbetar till vardags som högstadielärare på Blommensbergsskolan i Stockholm. När han inte ritar nidsbilder på sina chefer, kollegor och elever försöker han få de sistnämnda att inse tjusningen med svenska och engelska. Ibland går det riktigt bra.

ARBETETS existentiella dimensioner

”Döden i maj” är ett uttryck för lärares höga arbetsbelastning i slutet av läsåret. Gymnasieläraren Gunilla Ståhlberg använder symbolik från en symfoniorkester för att ringa in hur stressen påverkar yrkesidentiteten och arbetsglädjen.

Det är maj och rättningsarbetet vill aldrig ta slut. Liksom de flesta andra år blir det inga längre stunder av vila från jobbet mellan de nationella proven strax efter påsk och fram till midsommar. Utanför fönstret skymtar knoppande träd. Maken tittar in och frågar vilka sorter han ska så i trädgårdslandet men blicken förmår inte komma över provhögarna. Längtan efter att kunna vara en uppmuntrande förälder i hejaklacken väcks när jag i ögonvrån noterar dottern som cyklar iväg till ännu en fotbollsmatch. Magen säger att det dricks för mycket kaffe, ansiktet i spegeln vittnar om bristfällig sömn och känslor av otillräcklighet sköljer i vågor över mig. Det är i detta mentalt utmattade tillstånd ett inlägg på svensklärarnas Facebooksida kommer till. Det handlar om ”döden i maj” och om upplevelsen av att själen krymper. Inlägget avslutas med orden ”efter snart tjugo år i yrket ser jag ett stort behov av ett ärligt samtal om vad arbetet gör med oss, ett samtal som når bortom klagan och istället lyfter fram hur man bevarar sig själv i arbetet – ett samtal som rör arbetets existentiella dimensioner. Att döma av responsen på inlägget verkade en hel del lärare känna igen sig. Här följer en fortsättning på de funderingarna.

”Döden i maj” är ett uttryck som flera av mina kollegor använder. Det antyder att arbetsbördan är som tyngst just den tiden på året, men galghumorn ger också en tydlig signal om allvaret i situationen. När jag ser tillbaka på mina nitton år som lärare på samma gymnasieskola märker jag att en hel del har förändrats. Syftet med den här texten är dock inte att åstadkomma ännu en i raden av tröttsamma klagovisor. Det jag vill lyfta fram är istället sambandet mellan en pressad arbetssituation

Ansiktet i spegeln vittnar om bristfällig sömn och känslor av otillräcklighet sköljer i vågor över mig.

och upplevelsen av att befinna sig på ett existentiellt gungfly där kreativiteten, självtilliten, arbetets mening och den egna identiteten som lärare börjar ifrågasättas. Jag föreställer mig min litania (NP, mentorskap, utökad undervisningstid, dokumentationskrav, matriser, konferenser) ackompanjerad av violinernas lätta stråkar vars lekfulla glädje (”detta är kul!”) och violans bestämda understämma (”jag ser meningen!”), hotas av cellons vemodiga toner (”hinner inte!”), klarinettens kritiska stämma (”jag kanske inte kan!”), trummans krav på att bestämma takten (”rätta in dig i ledet!”) och tubans mullrande dån (”varför då?”) och till sist en fagotts tvekande ”vem är jag?”.

Tidsbrist och tvivel

Så här års påminns man ofrånkomligen om att antalet nationella prov har utökats. Kompensationen för rättningsbördan skiftar mellan olika arbetsgivare – hos oss får vi fyra timmars kompensationsledigt per klass. Det räcker inte långt. Violinen tar paus och cellon kommer in med sitt ”jag hinner inte”. När tiden inte räcker till och vi blir sådär utmattade är vi självklart lättare offer för destruktiv självkritik och risken finns att violinen inte kommer igång igen. Dessutom är de nationella proven en kontrollfunktion – ja, ni hör själva, ”jag kanske inte kan”. Som om inte det räckte är tanken att provformen ska garantera att alla elever bedöms lika. Faran med det är att vi invaggas i en falsk säkerhet att det finns en absolut bedömning. Men de flesta lärare som diskuterar rättning sinsemellan upptäcker ganska snart att tolkningarna av rättningsmatriserna skiljer sig åt. Kanske använder man sig också av det utvidgade kollegiet via olika chattgrupper. Det leder inte sällan

till ännu större förvirring. I det utmattade tillstånd vi nu befinner oss får klarinetten själv tvivel fritt spelrum.

Våndan med betyg

Betygsättning väcker inte sällan också andra tvivel som skakar om läraridentiteten ("fagottens tvekan: "vem är jag?") i grunden. Vad är det jag gör när jag sätter betyget F egentligen? Är det verkligen det här jag vill? Den senaste tiden har jag mött en av mina F-elever från fjolårets avgångsklass på tågstationen flera gånger. Det gör ont. Min kollega Peter Nyberg har formulerat sina känslor inför att sätta F i en mycket talande dikt:

F

*Sista dagen på terminen och jag rensar ut.
Betygslistorna.*

Sju F.

Ett maskineri.

*Skriva kriterier är att definiera normalitet,
att precisera vem som klarar den lägsta nivån
och vem som inte gör det.*

*Sju F lyfter från listorna,
sjunker in i de ungas tankevärldar
och börjar skapa deras identiteter.*

Jag rensar ut

kastar kopior,

ser ett ansikte framför mig,

en belt ung människa.

Hur bokstavens näbb

äter hans magsäck

inifrån.

En annan uppgift som har blivit mycket mer krävande är mentorsuppdraget. Från att ha inneburit informationsansvar och utvecklingssamtal har det kommit att utökas till ett extra lektionspass i veckan då mentor förväntas behandla allt ifrån ämnen som ordningsregler, studieteknik och -vägledning till droger, främlingsfientlighet och rasism. Är man aldrig så lite seriös behöver även de lektionerna förberedas. Problemet är att sedan undervisningsskyldigheten försvann har de 480-510 timmar hos oss utökats till 530 timmar, men kollegor berättar att 600 timmar ryms i vad de förväntas göra i en heltidstjänst. Om det är mer än cello och klarinetten som hörs nu kan det vara trummans "rätta in dig i ledet". Men mentorsuppdraget innebär fler dilemman. Inte så sällan kommer man som lärare nära svåra lidanden. De flesta lärare drivs av en vilja att hjälpa men

ibland förväxlar vi (jag också) medkänsla med medlidande och börjar själva må dåligt. Ibland får det också motsatt effekt: vi slår ifrån oss allt och blir känslolösa och cyniska för att orka. I en pressad arbetssituation är den risken förmodligen större.

Ostämnda instrument

Kanske anar vi ännu violans trygga "jag ser meningen" och tar emot lärarstudenten, vilket visserligen inte är något krav från arbetsgivaren, men för den som tar emot en lärarstudent har ansvaret utökats från att handleda till att även innefatta en examinerande bedömning eftersom lärutbildningen inte längre gör besök på praktikplatsen. Så länge vi känner mening i uppgiften kanske vi är beredda att handleda en ny generation lärare, men bara så länge självtilliten är tillräckligt stark. Av samma anledning gör vi allt för att tillgodose de ökade kraven på särskilda anpassningar med tillhörande dokumentation och deltar i allt fler konferenser med motiveringen kollegialt lärande. Men nu börjar tuban dundra "varför?" Var det för konferensernas skull jag ville bli lärare? Pressen som tagit kål på kreativiteten och glädjen samt bristen på självtillit gör att det mest gnisslar av ostämnda instrument. Sådana lärare blir dessutom lätt missunnssamma och ser andras brister tydligare.

Den största förändringen de senaste åren är kanske ändå dokumentationskravet. Varifrån kommer det egentligen? Kanske är det paniken som utlöstes av de sjunkande resultaten i PISA-undersökningen tillsammans med en fartblindhet inför teknikutvecklingen.

Rätta in dig i ledet

När min arbetsgivare för några år sedan investerade i en digital lärplattform såg jag det som en möjlighet att underlätta kommunikationen med eleverna, men det finns flera anledningar att vara eftertänksam och ibland kritisk. För det första tar det tid att implementera ny teknik. För det andra visade sig lärplattformen innehålla ett pedagogiskt metodkoncept som utgår ifrån att kursplaner utan problem går att omsätta i ett antal moment som i sin tur ska kunna kopplas till mätbara mål i en matris. Här skulle det behövas en analys av vilken kunskapssyn som ligger bakom. Didaktiska frågor som den om huruvida kunskap alls går att mäta, och i så fall vil-

LILLA
AUGUSTPRISET
2016

Nu är det dags för elever
mellan 16 och 20 år att skriva
och skicka in bidrag till
Lilla Augustpriset!
Prisutdelningen sker vid
Augustgalan.

Läs mer på
augustpriset.se/lilla-augustpriset
Sista inlämningsdag 5 september

Lilla Augustpriset delas ut av
Svenska Förläggareföreningen i samarbete med PostNord

 postnord

FOTO: SAMUEL BOSES WARGES

ken kunskap som mäts, är helt nödvändiga att ställa. Det finns en risk att vi lurar oss själva att tro att matriser gör kunskapsbedömning till något absolut. Trummandet med krav på att rätta in oss i ledet är ett sätt att kringkärna lärares professionalitet och gör min identitet som lärare osäker. Vad händer med mig som lärare om jag inte tillåts använda mina styrkor, som kanske inte gynnas av den föreskrivna metodiken? Hur går det dialogiska klassrummet ihop med kravet på strikta planeringar? Vad händer med tanken på att anpassa undervisningen efter elevernas utvecklingsnivå när allt ska följa exakt samma mall? Vad händer med kreativitet och glädje? Jag vet inte.

Döden i maj. Vi kommer kanske aldrig ifrån att arbetsbelastningen skiftar och är som störst i maj, men många av oss skulle må bättre om vi lyckades förstå och hantera de existentiella riskfaktorerna i arbetet. Hur bevarar vi oss själva i arbetet?

Gunilla Ståhlberg

Gunilla Ståhlberg är gymnasielärare på Holaväddsgymnasiet i Tranås. Hon skriver också recensioner på nättidningen LitteraturMagazinet.

”Man sover aldrig och har ångest jämnt”

Svensklärare står mitt i en korseld av krav, förväntningar och begränsade resurser. I djupintervjuer har fjorton gymnasielärare beskrivit sin arbetssituation och hur den skiljer sig från andra ämneslärares vardag.

”Det här med att vara svensklärare, man sover aldrig och har ångest jämt”.

En svensklärare på gymnasiet reflekterar över en svensklärares vardag. Hen säger det förvisso med glimten i ögat men ett visst mått av sanning skymtar ändå igenom. I en pågående forskningsstudie om läsning på gymnasiet intervjuar jag fjorton svensklärare och i mitt material hittar jag flera teman som på olika sätt belyser vad som särskiljer just svensklärares arbete från andra lärargrupper skolvardag. Precis som andra lärargrupper vittnar svensklärarna i min studie om allt tuffare arbetsvillkor där ökad undervisningstid, mer administration, besparingar och fler nationella prov sätter sina spår i vardagsarbetet. Därutöver finns det även andra utmaningar som hänger mer ihop med det som är specifikt för just svenskämnet. I denna artikel gör jag inga anspråk på att vetenskapliggöra några forskningsresultat utan använder det som kommit fram i intervjuerna som en utgångspunkt för en reflektion kring en svensklärares arbetsvardag.

Vi har i ämnet svenska under de senaste åren upplevt en markant ökning av antalet nationella prov både i grundskolan och i gymnasiet. Självklart gör det något med

Illustration: Max Entin

ämnet och med oss som svensklärare. Att undervisa i ett ämne som kontinuerligt är granskat av externa standardiserade prov sätter vare sig vi vill eller inte ramar för vad vi kan och inte kan göra i vår undervis-

ning. I mitt material är det tydligt att det finns en kluven relation till svenskämnets nationella prov. Utan tvivel har de många delproven ökat arbetsbelastningen, och det ser väldigt olika ut på skolorna i landet vad

svensklärarna får för möjlighet att göra ett bra jobb med genomförandet och rättandet av de nationella proven. En del lärare får tid i sina tjänster för att rätta proven, för andra är det något som bara ska ingå i övrigt arbete. Organisationen kring och förberedelser inför de nationella proven slukar tid och några lärare i min studie beskriver hur de får sitta och trixa med sina och elevernas scheman för att få loss tid för rättning och sambedomning. Samtidigt anges just möjligheten till sambedomning som en både angelägen och god fortbildning som banar vägen för det kollegiala samtalet om bedömning, något som ämnen utan nationella prov att samlas kring har svårare att få till stånd. Proven upplevs även som ett bra stöd både för att få till en likvärdighet inom ämnet och vid till exempel betygsdiskussioner med elever då hänvisning till resultat på ett nationellt prov inte blir lika ifrågasatt som resultat från andra examinationer.

Påpassade och bevakade

Men de nationella proven väcker också starka känslor av att vara påpassade, nästan bevakade, på ett sätt som inte var lika tydligt förut. Lärarna menar att det finns en yttre press från politiken och media att kunna motivera kursbetyg och att inte avvika för mycket från resultaten i de nationella proven. Vidare stjal proven tid både från svenskan men även från andra ämnen när de skrivs utanför svenskans lektionspass. En lärare i min studie berättar att hen möts av oförståelse från kollegor i andra ämnen och att det ifrågasätts om verkligen alla prov måste göras eftersom resultaten knappast kan vara så viktiga när slutbetygen ska sättas.

Förutom de nationella proven finns det även mycket praktiska förutsättningar som styr en svensklärares vardag. I en ideal svenskläraryrkevärld gör vi till exempel våra litteraturval för våra klasser utifrån noga genomtänkta didaktiska val. Genom samtalen med lärarna i min studie är det dock tydligt att det många gånger är helt andra saker som styr vilken litteratur som hamnar i våra elevers händer. Faktorer som påverkar är till exempel vad som finns inköpt på skolan, om någon annan lärare hunnit ta klassuppsättningen, vilka traditioner som finns på skolan (på den här skolan läser vi den här boken i årskurs två), vilken

elevgrupp man har, samarbeten med andra ämnen, om boken är filmatiserad (det kan vara en poäng om man vill jämföra bok med film, eller så är det en poäng att eleverna inte kan se filmen i stället för att läsa boken), tillgång till bibliotek, erfarenhet (det fungerade bra förra året) och tidsbrist (jag hinner inte läsa in mig på något nytt). Även om det alltid finns en idé om något man vill uppnå genom läsning av en roman, kanske en förmåga man vill utveckla hos eleverna eller en värdegrundsfråga man vill väcka, så kan det i realiteten landa i något så krasst som att det var den boken som fanns tillgänglig i helklass.

Andra praktiska faktorer som påverkar vad man kan göra i sin undervisning, i synnerhet när det gäller muntlig framställning och läsning, är klasstorleken. Arbetsgivaren vill gärna hänvisa till de partier i Hatties undersökning som menar att klasstorlek är av liten betydelse för elevernas resultat. Men de svensklärare jag intervjuar är av en helt annan åsikt. Det är stor skillnad på vad man kan åstadkomma vad gäller till exempel elevers läsutveckling om man har en klass med 16, 20, 25 eller 33 elever. De lärare i min studie som undervisar i mindre klasser lyfter fram att de hinner prata med alla elever under en lektion, de hinner se var eleverna befinner sig i sin läsning och vid skrivuppgifter kan de till och med hinna läsa igenom en text och ge feedback under skrivprocessen i klassrummet. Att ha mindre grupper ger också helt andra möjligheter att samtala om litteratur. De av mina lärare som undervisar i stora klasser menar att de ofta får välja arbetssätt och examinationer som de kanske inte skulle ha valt om de inte hade haft så stora klasser.

Förväntningar från kollegor

Mina lärare i studien berättar även om att det finns vissa förväntningar och krav på dem som svensklärare från andra kollegor. Skolans eller arbetslagets svensklärare förväntas ta hand om en hel del saker som en service till andra ämnen, trots att det egentligen står lika lite om de sakerna i svenskans ämnesplan som i andra ämnens. Det kan gälla allmänna saker som informations- och bibliotekskunskap, dokumenthantering i datorn och studieteknik men även grammatik för att eleverna ska kunna det i spanskan och rapportskrivning för

att det behöver det i samhällskunskapen. De flesta ämnen vill att svenskan ska lära eleverna att läsa alla typer av texter, även om det handlar om texter som egentligen inte är centrala i svenskämnet. Som exempel nämns läsning av faktatext som andra ämnen inte riktigt vill ta ansvar för utan förväntar sig att svenskan ska fixa åt dem. Kommentarer som ”Gör ni inte det här i svenskan?” är vanliga och en lärare berättar att hen fick ett mail från en kollega som påtalade att eleverna var lite dåliga på *de/dem*. Svenskläraren uppmanades att öva eleverna på det, följt av några tips på hur man kan göra. Samma lärare berättar även om kollegor som ifrågasätter varför eleverna måste läsa skönlitteratur på svenskan. Samtidigt är det i Gy11 lättare att hävda svenskämnets rätt till sitt eget innehåll genom de skrivningar i styrdokumentet som tydligt talar om att svenskan gärna får skriva ämnesövergripande rapporter så länge det i arbetet finns ett tydligt innehåll knutet till svenskämnet. Tiden då svenskläraren endast gick in i samarbeten som hjälpfröken åt andra ämnen genom att rätta stavning och språkliga fel torde genom detta rimligen vara förbi.

Motstånd mot läsning

I de internationella skolstudiernas tidevarv där barn och ungdomars försämrade läsförmåga hamnat i medialt fokus ställer det ökade läsmotståndet hos elever särskilda krav på oss som svensklärare. Även om det i retoriken talas om att alla ämnen bär ett ansvar för elevernas språk- och läsutveckling så har svenskämnet en särställning i och med att det bara är svenskämnet som innehar ett uppdrag att både utveckla och betygsätta elevers läsförmåga. Lärarna i min studie berättar att de upplever att det är allt fler elever som kommer till gymnasiet som inte definierar sig som läsare och som påstår att de aldrig har läst en hel bok. De beskriver att det är svårt att få eleverna att läsa längre texter. Eleverna säger att de helt enkelt inte orkar läsa och har svårt med koncentrationen när det gäller läsning. Den låga statusen som läsning av skönlitteratur har fått hos allt fler elever gör också att det är något som prioriteras bort om eleverna har ett prov i ett annat ämne som anses vara viktigare.

Jag har i större delen av den här texten uppehållit mig vid saker som kan tyckas

vara extra kravfyllda eller begränsande för en svensklärares vardag. Men vi ska också komma ihåg att det finns många saker som också gör vårt arbete både unikt och alldeles, alldeles... underbart. Vi får lära känna eleverna på ett annat sätt än man gör i andra ämnen, på gott och ont. Genom att ofta diskutera olika värdegrundsfrågor utifrån litteraturstudiet får vi en inblick i vilka de unga människorna är som vi har framför oss. Som svensklärare måste vi även alltid vara beredda på det oväntade och ha en beredskap för vad de texter och ämnesval vi tar med oss in i klassrummet kan trigga igång för reaktioner hos eleverna. Kanske är det så att elever ibland bryter ihop och gråter när de gör nationella prov i andra ämnen, men i så fall är det knappast för att ämnet kommit för nära eller för att det finns ett innehåll i provet som kan locka elever att öppna sig. Det är däremot något som kan hända i svenska och det är inte helt ovanligt att elever börjat gråta under sitt muntliga nationella anförande, inte i förtvivlan över själva provet utan för att de blivit så berörda av ämnet.

Vi ska inte heller glömma de ögonblick som får oss att komma ihåg varför vi är just svensklärare. Tänk på kicken man får av en elev som tidigare högt deklarerat att "jag läser inga böcker" och som sen kommer tillbaka och berättar att hen har plöjt hela bokserien, på känslan av att få vara med när en elev med stor talängslan övervinner sin egen rädsla och levererar ett tal inför klassen och sedan växer flera centimeter av framgången, och på att lyckas hitta litteratur som utmanar elevers tankar och sen få se att en tankeprocess har satt

igång. Och alla känner vi väl igen den magiska känslan av en klass som sitter knäpptyst, nästan andlös, och hänger förväntansfullt vid varje ord vid högläsning av en skönlitterär text. På något vis är det väl kanske det som är tjuvningen med att vara svensklärare. Man är det på sätt och vis med hela sig själv som insats. Och även om det kan innebära både sömnbrist och en god portion ångest emellanåt, så är det alla de fantastiska möten som sker i våra klassrum som gör att vi trots allt fortsätter ett litet tag till.

Maria Larsson

Maria Larsson är doktorand i pedagogiskt arbete vid Karlstad universitet.

s a n
s o m a

Svenska impulser – ett medvetet val

Nyhet!

”
Just praktisk nytta är utgångspunkten för Svenska impulser – En handbok i retorik.

Kursen Retorik 100 poäng

Kurserna Svenska 1, 2 och 3

Tydlig, samtida, grundlig

Svenska impulser är ett heltäckande läromedel för gymnasiet som söker nya vägar till lärande och utveckling, allt inom ramen för en tydlig struktur.

Läs mer och bläddra i böckerna på
www.sanomautbildning.se

s a n o m a utbildning

tel. 08-587 642 10
info@sanomautbildning.se
www.sanomautbildning.se

YTTRE KONTROLL HOTAR PROFESSIONELL FRIHET

Yttre styrning, kontroll och mätbarhet minskar svensklärarens självständighet. I förlängningen riskerar yrkets själ gå förlorad. För att bryta utvecklingen bör vi lägga större vikt vid den yrkeskunskap lärare vinner via det dagliga arbetet i klassrummet.

Accountability är en term som har fått ökad betydelse i den internationella forskningen kring lärarnas yrkesvillkor. Fenomenet ringar in det växande inslaget av kvalitetssäkring och ansvarsutkrävande av skolor och lärare som bland annat sker via utvärderingspraktiker och standardiserade kunskapstester. Med dem skall läraren själv mäta sin verksamhet eller mätas av andra genom insyn. Accountability, mätbarheten, säger till läraren: ”visa för mig att du gör ditt jobb.” Den mest synliga delen av fenomenet är självklart PISA, som massmedialt uppförstorad tänks ge svaret på frågan om Sverige förmerar eller förlösar sitt humankapital, om vi duger som utbildningsnation eller inte.

Inom forskningen är man intresserad av mätbarhetstänkandet och lärarens möjligheter att förverkliga sin förmåga i yrket. Vanligen ser man att det är två företeelser som står i motsats till varandra. Larissa Mickwitz avhandling *En reformerad lärare* (2015) ger en bra bild av hur den svenska versionen av denna forskning ser ut. Mickwitz menar att det uppstår en skiljelinje inom lärarbetet mellan vad som skall visas ”utåt” och vad läraren själv uppfattar som genuint kvalitetsarbete i den egna undervisningen. Arbetet förlorar sin själ när möjligheten

Om inte samhället tror på lärarens förmåga får vederbörande en lägre status.

att fatta självständiga beslut och dra gränser kring den egna verksamheten försvinner. Utarmning av arbetsinnehållet leder till maktlöshet. Om inte samhället tror på lärarens förmåga får vederbörande också en försämrad status och en försvagad ställning gentemot elever, föräldrar och skolläring. Det ökade ansvarsutkrävandet urholkar lärarnas möjligheter att själva ta ansvar.

Lärarens förmåga ifrågasätts

Betygssättande spelar en stor roll i Mickwitz undersökning. Ett antal lärare på högstadium och gymnasium som intervjuas beskriver hur lärarförmågan ifrågasätts av skollärdare, föräldrar och elever när betygen sätts. De upplever att den professionella integriteten och omdömesförmågan ifrågasätts. ”Rektor framställs även premiera lärare som sätter höga betyg [...] Analysen visar att rätt betyg konstrueras som ett ideal som inte efterfrågas i den dagliga verksamheten i skolan. Istället möjliggör ett högt betyg att läraren definieras som duktig och kan få större löneökning” (Mickwitz, 2015:219).

En av avhandlingens grundtankar är att två bilder av professionen möter varandra i lärarens vardag, den ena kallad professionalisering och den andra

professionalism. Den första betecknar yrkets yttre sociala status. I anslutning till Evetts (2009) talar Mickwitz om detta som professionalisering uppifrån. Hon urskiljer den i lärarlegitimeringsreformen 2011 och ser dess identitet som den betygssättande läraren: Att vara legitimerad lärare är att ses som betygssättande lärare. Man är lärare därför att man har förmågan att mäta.

Professionalismen står i kontrast till denna utifrån tilldelade legitimitet, det rör sig om en legitimitet som definieras och skapas inifrån, tillsammans med kollegor, som överenskomna gemensamma kvaliteter. Självtändigheten är viktig när professionalismen kommer på tal och det är den lärarna i hennes undersökning ser undermineras. Den politiska uppifrån kommande professionaliseringen döljer en skola i institutionell kris, en korrupt verklighet som i citatet ovan. Detta sägs inte uttryckligen i studien men det är vad man ser när man läser den.

Att skapa utrymme

Mätbarhetstänkandets inflytande på arbetsorganisationen har studerats i forskningen från många olika teoretiska perspektiv men bakom alla ansatser framträder tydligt konflikten mellan mätbarheten och lärarens försök att tillsammans med kollegor skapa utrymme för sin verkliga yrkesförmåga. Som ytterligare ett exempel på svensk forskning kan Karolina Pardings avhandling *Upper secondary teachers' creation of discretionary power* (2007) nämnas. Den "discretionary power" som titeln anger, är snarast det som hos Mickwitz benämns professionalism. "Möjlighetsvillkor" är nog en annan möjlig översättning.

I Pardings studie, som också bygger på lärarintervjuer, spelar betygen knappast någon roll alls vilket kanske beror på att den är skriven före 2011. Fokus ligger på den individuella lärarens uppfattning om vad som skapar professionalism. Identitet är ett nyckelord. Hon urskiljer två typer av lärare i sin undersökningsgrupp, en klar majoritet av "profession-identity teachers" och en minoritet av "organisation-identity teachers".

Den förstnämnda är en lärare som ser ämnet som kärnan i yrkesidentiteten. Det är en mer individualistisk lärartyp, som förvisso gärna samarbetar med kollegor och i likhet med organisationsläraren ser mötet med eleverna som avgörande men som söker denna sociala kontakt utifrån ämnets närvaro. En svensklärare som tillhör denna grupp ser självständighet och yrkesförmåga i relation till svenskämnet. Ämnet finns alltid med i ekvationen och kan inte tänkas bort. Parding beskriver det som att det finns ett drag av integritet kring denna oföränderliga kärnidentitet som inte finns hos organisationsläraren.

Den senare har en större benägenhet att identifiera sig med organisationen och ifrågasätter inte förändringar på samma sätt som professionsläraren. En sådan svensklärare ser sig först och främst som lärare i kraft av sitt mer allmänna lärarskap. Att uppnå förmåga i sitt yrke och att känna sig självständig i sin yrkesutövning har således lite olika betydelse för olika lärare.

Följsamma lärare

En fråga som uppstår, är om mätbarheten fostrar om läraren till denna mer anonyma organisationslärare. Detta finns antytt hos Parding då hon kopplar lärartypen i fråga

till den snäva och resultatnriktade offentliga ekonomistyrningen NPM, new public management, som till och från kopplas till mätbarheten. En organisationslärare är mer följsam i skolans ständiga förändringar, professionsläraren däremot upplever att yrkesutövningen insnävas och berövas sin inneboende frihet (Parding, 2007:87).

Slutligen, i denna litteraturgenomgång, skall något sägas om fenomenet evidens. Evidensrörelsen som kommit att få ökad betydelse under de senaste tio åren är som Magnus Levinsson påpekar i sin avhandling, nära sammankopplad med NPM och dess krav på mätbara resultat (Levinsson, 2013:16). Ju mer skolans resultat genom mätningar görs transparent, desto större tryck på kommuner och skolor att skattebetalarnas pengar ska användas så effektivt som möjligt – och det är här som idén om evidensbaserad praktik kommer in.

Metoder som ger mätbara resultat

Evidensbaserat lärande är baserat på vetenskaplig forskning och med bevisade mätbara effekter. Det ger alltså en grund för metodisk förändring av undervisningen i riktning mot mätbarhet. Mycket tyder på att kravet på evidensbaserad undervisning kommer att öka i skolorna och som ett svar på fallande PISA-resultat. Viktiga aktörer som politiker, arbetsgivare, forskning, Skolverket, fackförbund och skolledare kommer att styra undervisningen i riktning mot metoder som ger (tänkta) mätbara resultat. Kanske kommer uppdraget också ges förstäljare. "What works" som det heter i evidensrörelsen, kommer att vara påbudet – och med förhoppningen att detta skall ge en mätbar "effekt".

Tydliga tendenser till detta finns sedan några år tillbaka i politiska policyförkla-

Vi får inte förlora vår yrkessjäl, ämnets halt av humanism, i mätbarhetens tidevarv.

ringar och i Skolverkets agenda. Går vi tillbaka till Mickwitz är detta ett kraftfullt exempel på "professionalisering uppifrån". Levinsson studerar i avhandlingen hur evidensrörelsens käpphäst, den formativa bedömningen, omsätts i praktisk tillämpning av ett antal lärare på gymnasiet genom ett antal projekt. Man får som läsare en god inblick i de problem som uppstår. Avhandlingsförfattaren lyckas lyfta fram huvudkonflikten mellan lärarens handlingsutrymme och yttre metodstyrning, professionalism inifrån och professioniseringsförsöken utifrån.

Praktisk vishet och kunskap

Mitt eget anspråkslösa försök att värja lärarförmåga mot mätbarhet har varit ett tillsammans med svensklärarkollegan Bo Renberg skriva boken *Svensklärarens påverkan och praktik* (2015).

Vi söker oss tillbaka till Aristoteles och hans tanke att det finns vissa kärnkompetenser i utövandet av en profession, här svensklärarens. Vi tillhör de nu ganska många som pekar på inslaget av phronesis, praktisk kunskap/vishet, i utvecklandet av professionalism. Phronesis är inte kunskap i den vanliga abstrakta och akademiska meningen, klassisk skolkunskap, utan något som förverkligas när vi genomför något på ett bra sätt – så att grundkompetenserna upprätthålls och kan upplevas. Det är alltså en kunskap som finns inom lärarkåren och inte ett abstrakt vetande som tillförs utifrån av "experter" och som är ämnat till att fostra vad man uppfattar som en bångstyrig lärarkår. Upprätthållandet av den praktiska visheten byggs inifrån verksamheten, är kollektiv men befordrar integritet och självständighet. Den odlas och bevaras,

långsamt och prövande, genom att vara fokuserad på undervisningens verklighet.

Min väg in i svenskläraryrket började 1988 då jag tog min ämneslärarexamen. Bakgrunden till boken finns i min erfarenhet från gymnasiet i Sundsvall på nittio-talet. Det jag upplevde bland mina kollegor var just den gemenskap, integritet och kunskap, discretionary power, jag hoppas skall finnas kvar hos kommande generationer av svensklärare. Svenskläraren vårdar en tradition. Vi får inte förlora vår yrkessjäl, ämnets halt av humanism, i mätbarhetens tidevarv.

Ingemar Friberg

Ingemar Friberg är docent och universitetslektor vid Luleå tekniska universitet

LITTERATUR

Evetts, Julia (2009). The management of professionalism i Gewirtz, S., Mahony, P., Hextall, I., Cribb, A. (red) *Changing teacher professionalism: international trends, challenges, and ways forward*. New York: Routledge.

Levinsson, Magnus (2013). *Evidens och existens: evidensbaserad undervisning i ljuset av lärares erfarenheter*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis

Mickwitz, Larissa (2015). *En reformerad lärare. Konstruktionen av en professionell och betydessättande lärare i skolpolitik och skolpraktik*. Stockholm: Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet.

Parding, Karolina (2007). *Upper secondary teachers' creation of discretionary power: the tension between profession and organisation*. Luleå: Institutionen för arbetsvetenskap, Luleå tekniska universitet.

Renberg, Bo & Friberg, Ingemar (2015). *Svensklärarens påverkan och praktik: på spaning efter konsten att undervisa*. Lund: Studentlitteratur.

GY/VUX

Uppdaterad klassiker

En av Sveriges mest omtyckta läroböcker i svenska är uppdaterad. Den täcker alla språkliga moment i Svenska 1–3. Handboken passar även påbyggnadskurserna och är perfekt för distansundervisning. Testa smakprov och beställ utvärderingsabonnemang på liber.se/gysvenska.

Vem bestämmer vad som ska läsas i klassrummet?

Föräldraprotester och mediadebatter ska inte få påverka vilken skönlitteratur som används i skolan. Det är svensklärarens ansvar att göra genomtänkta och didaktiskt motiverade litteraturval.

Vad ska man läsa i ämnet svenska och vem ska bestämma vad som är lämpligt? Dessa frågor har under den gångna hösten aktualiserats i relation till två debatter i media, båda initierade av föräldrar som har önskat, och även till viss del lyckats med, att villkora arbete med några specifika skönlitterära texter. I denna artikel utgår vi från dessa debatter och avser sedan att diskutera frågorna på ett principiellt plan. Vi har informerat de berörda lärarna på de två skolorna om denna artikel, men de har i övrigt inte varit delaktiga i detta.

Den första av föräldraprotesterna gällde skrivandet av det så kallade självmordsbrevet i en skola i Skellefteå. Enligt media gick uppgiften ut på att elever i sjunde klass skulle formulera ett eget självmordsbrev. Så är dock inte uppgiften formulerad i läroboken *Svenskan 7* där det tydligt står "Skriv Elsas brev till mamman.", alltså ett brev från en fiktiv karaktär till en annan. Uppgiften bygger på läsningen av boken *Hej och tack för ingenting* av Måns Gahrton och är alltså på intet vis lösryckt, utan ingår i ett tydligt sammanhang.

Sveriges television har i samband med detta uppmärksammat brevskrivande varit i kontakt med en psykolog som menar att det är bra att prata om självmord på en skola, men att det inte ligger inom svenskämnet att göra detta. (Artikel på Sveriges televisions hemsida i september 2015.) Vi menar att det är anmärkningsvärt både att

Illustration: Max Entin

en psykolog uttalar sig om vad som ligger inom respektive utanför svenskämnet, och att hen anser att man i svenskämnet inte kan läsa texter som berör självmord. I så fall är det många litterära verk som inte kan läsas: Shakespeares *Romeo och Julia*, Strindbergs *Fröken Julie* och Flauberts

Madame Bovary, bara för att nämna några litterära klassiker.

Den andra föräldraprotesten ägde rum på Hammarö där kommunen efter påtryckningar från föräldrar till elever i åttonde klass bestämde att boken *Kort kjol* av Christina Wahldén inte längre får

läsas i svenskundervisningen. Denna bok skildrar tydligt en våldtäkt och det som händer därefter. Chefen för bildningsförvaltningen i Hammarö kommun, Maria Kjällström, menar dock att ”det finns inget förbud om att använda *Kort kjol*”. Däremot menar Kjällström att boken inte bedöms som lämplig att läsas i helklass. (Uttalanden på Hammarö kommuns hemsida i oktober 2015.) Detta innebär att kommunen tillåter att några elever får läsa boken, men inte alla. Vi menar att det är anmärkningsvärt att en företrädare för en kommun, efter påtryckningar från föräldrar, villkorar arbetet med en skönlitterär bok i ämnet svenska på detta sätt.

Liten inblick i undervisningen

I dagens blixtsnabba mediasamhälle går dreven fort. I bästa fall kan ovanstående exempel förklaras av att pockande journalister avkrävt svar från stressade människor som inte tar sig tid att tänka igenom vad arbetena med självmordsbrev och våldtäktsskildringen egentligen har handlat om. I sämsta fall är exemplen tecken på en styrning av svensklärarens arbete av personer som har liten inblick i såväl svenskämnet som i hur litteraturundervisning bedrivs.

Styrdokumentet för svenskämnet anger inte, som exempelvis i Danmark, att specifika verk ska läsas. Istället arbetar många svensklärare i större eller mindre utsträckning utifrån ett erfarenhetspedagogiskt arbetssätt där litteraturundervisningen bedrivs med utgångspunkt i elevernas erfarenheter och behov. Detta innebär att läroplanen visserligen sätter ramarna för vilka kunskaper och mål som ska uppnås med undervisningen, men att lärare och elever tillsammans kan bestämma vad de ska läsa och hur detta ska göras. Ett stort ansvar medföljer naturligtvis denna frihet. Alla litteraturval måste motiveras didaktiskt av läraren och i de fall där litteraturen, eller även till exempel filmen, innehåller starka och obehagliga inslag, måste detta ingå i ett sammanhang där läraren gör avvägningar i relation till exempelvis elevernas generella mognad.

Litteraturens funktion – precis som andra konstformers – är bland annat att bidra med nya perspektiv som gör att uppfattningar och insikter, om sig själv och andra, får möjlighet att omvärderas. Det är därför synnerligen viktigt att skolelever får ta del

av litteratur och genom denna diskutera och bearbeta en del av livets svårare frågor tillsammans med kamrater och i lärares sällskap. Både självmord och våldtäkt ingår tyvärr i den värld vi lever i, och att erbjuda elever möjlighet att under ordnade former vända och vrida på dessa frågor är med stor sannolikhet bättre än att förbigå dem med tystnad och i stället läsa sådant som väcker mindre känslor, färre tankar och inte utmanar uppfattningar och värderingar.

Ett gott skolklimat bygger på tillit

Det är självklart viktigt att både föräldrar och skolornas huvudmän intresserar sig för den undervisning som bedrivs i klassrummen. Elever har ju rätt att få en litteraturundervisning som fördjupar deras förmåga att läsa och tolka text. Hur denna undervisning ska gestaltas är dock svenskläraren bäst på att avgöra. Föräldrar, såväl som skolornas huvudmän, måste förutsätta att lärarnas val av texter och uppgifter både är genomtänkta och didaktiskt motiverade. Dessa textval gör svenskläraren utifrån en gedigen utbildning samt egen erfarenhet av klassrumsarbete. Att exempelvis förespråka att en bok som *Kort kjol* inte ska läsas i helklass, tyder på en omedvetenhet om att läsning av en gemensam text kan skapa ett utmärkt underlag för diskussion och bearbetning av svåra ämnen – något som kan vara didaktiskt svårare om elever läser skönlitteratur enskilt och följaktligen också lämnas ensamma med sina tankar.

Alla som arbetar inom skolan vet att ett gott skolklimat bygger på tillit. Eleverna, liksom föräldrar och huvudmän, måste lita på att lärarna vill – och kan – skapa goda undervisningssituationer. I svenskämnet handlar detta bland annat om att erbjuda boksamtal och andra uppgifter som tar sin utgångspunkt i läsning av skönlitteratur som i sin tur handlar om vad det är att vara människa. Svenskämnet omfattar texter om livet, men också om döden, om det goda, men också om det onda. Detta vet alla svensklärare.

Nils Larsson & Christina Olin-Scheller

Nils Larsson är ordförande i Svenskläraryrskommittén och Christina Olin-Scheller är ledamot i styrelsen.

ÅK 7-9

Repeterar och fyller på!

Har du elever som läser modersmålssvenska eller svenska som andraspråk men som kanske inte når godkänt betyg? Här får de en repetition av grundskolans svenska och svenska som andraspråk och hjälp att täppa till luckor som annars kan ställa till problem på gymnasiet. Läs mer på www.liber.se/sv79.

The image shows the cover of a book titled "INFÖR SVENSKA/SVA 1" published by Liber. The cover has a light blue background with a white geometric pattern. A large black speech bubble contains the title in white, bold, sans-serif font. Below the title, in smaller white text, it says "En repetition av grundskolans svenska och svenska som andraspråk". At the bottom of the cover, there is a black cat illustration with a white face and a red bow on its head. A green circle in the bottom right corner contains the word "NYHET!" in white. The Liber logo is visible in the bottom left corner of the cover.

SKILDA VÄRLDAR FÖR NYUTBILDADE LÄRARE

De första åren som lärare är viktiga för viljan att stanna kvar och utvecklas i yrket. Men eftersom arbetsvillkor och kollegial stöttning skiljer sig åt kraftigt mellan skolor ges nya lärare skilda förutsättningar.

Preludium

Lektionen hade just avslutats i klass fyra och det var dags för lunch. I vanliga fall var det så att någon av lärarna skulle följa med barnen till matsalen och sitta med dem vid matborden. Matsalspersonalen ville nämligen att det skulle vara så för att lugnet i matsalen skulle kunna upprätthållas. Just den här dagen hade inte Jenny och hennes kollega tid att följa med barnen. De bara måste prata om varför lektionen hade gått så bra som den gjort. Det hade nämligen varit en toppenlektion och de anade att det fanns många anledningar till varför det blivit så bra – och dessa anledningar ville de ha fatt på. Nu. Direkt.

Ungefär samtidigt satt Agneta – som också är lärare, men på en annan skola – och grät och undrade hur hon, ensam som hon var, någonsin skulle lyckas genomföra det hon planerat på lektionerna utan att ungdomarna tog över.

Nya lärare är inte beredda på komplexiteten i läraryrket.

Första året som lärare

Dessa nedslag i lärares yrkesvardag är hämtade ur två nyutbildade lärares upplevelser under deras första år som lärare (Fransson, 2006). Det är faktiska händelser som beskrivs, om än återgivna med vissa dramaturgiska drag. I dessa korta nedslag synliggörs många faktorer som har att göra med lärares arbetsvillkor. Och då framförallt sådana faktorer som är särskilt framträdande för nya och relativt oerfarna lärare. Glädje och missmod. Framgång, entusiasm och motgång. Eftertankte, reflektion och kunskapande. Kamratskap och ensamhet. Elever som medskapare och motskapare i undervisningen, för att nämna några faktorer.

Agneta och Jenny, vars namn är fingerade, hade gått i samma studiegrupp under lärarutbildningen. De började arbeta i samma stad, men på skolor som var helt olika. Storlek och elevsammansättning skilde sig åt. Likaså hur arbetet utformades och hur

stödet från kollegorna tog form. Jenny arbetade väldigt nära sina kollegor och ofta var de två lärare i elevgruppen innan de delade upp den. Hon hade goda möjligheter att se sina något mer erfarna kollegor i arbete med barnen. Hon kunde lära sig av andra och hon kunde i sin tur dela med sig av sina erfarenheter till kollegorna. I arbetslaget var skritt vanligt förekommande men också en del gråt och kollegial stöttning när det blev tungt.

Agneta däremot upplevde sig stundtals vara rätt ensam i arbetet som lärare. Eleverna upplevde hon inte vara särskilt studiemotiverade och de utmanade ofta hennes auktoritet under lektionstid. Hon lade ner mycket tid på planering av lektioner eftersom hon ville få till ”de där perfekta lektionerna” som skulle entusiasmera ungdomarna. Oftast blev det inte riktigt som hon föreställt sig eller planerat utan hon fick kämpa med att upprätthålla ordning och arbetsro under lektionerna. Arbetsklimatet på skolan och i arbetslaget beskriver hon som fyllt av spänningar och konflikter. Men efter några månader började Agneta att få en bättre relation med en kollega och det utvecklades till alltmer förtroliga och utvecklande samtal.

Jenny hade inte någon formellt utsedd mentor under detta första år, om hon nu inte skulle betrakta sina kollegor i vardagen som sina mentorer eller egentligen varandras mentorer eftersom de arbetade så nära i vardagen. Agneta hade inte någon formellt utsedd mentor men sex veckor fick hon efter påtryckningar till skolledningen en mentor. Denne undervisade i samma ämnen, svenska och engelska, men i ett annat arbetslag.

Skilda världar

För att göra en lång historia kort. Jenny trivdes som fisken i vattnet. Framgång födde framgång och hon blev kvar på skolan i nio år. Hon blev arbetslagsledare, engagerade sig i skolutvecklingsfrågor och arbetar nu som utvecklingsledare i en kommun. Agneta blev kvar på skola i 1,5 år och bytte sedan till en annan skola. Hon var sjukskriven vissa perioder och för att vara ärlig vet jag inte om hon arbetar som lärare idag. Kanske. Kanske inte.

VFU-LÄXAN OCH VARDAGEN

Illustration: Max Entin

Dessa två berättelser kan åskådliggöra hur det kan vara att vara nyutbildad lärare och börja sin första lärartjänst. Just denna övergång, från utbildning till den första arbetsplatsen med de första åren i ett yrke, är en särskilt utmanande period i en människas liv som uppmärksammats i forskning. Ofta innebär det att man byter upp och lämnar invanda sociala sammanhang och relationer. Man kanske också byter bostadsort för att få ett arbete. Att gå in i arbetslivet innebär nya rutiner, roller och andra ansvarsförhållanden. För nya lärare blir det plötsligt ”på riktigt” att vara lärare. Man har fullt ansvar. Dagarna är fyllda med aktiviteter. Det är många elever, kollegor och föräldrar man skall ha kontakt med. Elevers namn skall kommas ihåg samtidigt som man skall försöka skapa sig en bild av vad varje elev redan kan, vad denna behöver lära i nästa steg och vad man själv som lärare skall göra i detta.

Såväl svensk som internationell forskning visar att nya lärare inte är helt bered-

da på komplexiteten i läraryrket och inte heller på alla delar av vad yrket innebär i verkligheten (Caspersen & Raaen, 2014). I vardagligt tal och i media brukar detta ofta framställas som att det är lärarutbildningen som brister i att förbereda de nya lärarna.

Dessa åsikter brukar ofta komma utan åtanke på vad som är möjligt att förbereda för i en utbildning – och då är det oavsett om det är utbildningar för lärare, sjuksköterskor, ingenjörer, jurister eller andra yrkesgrupper. En högskoleutbildning har ett visst fokus och en viss räckvidd – sen får man lära vidare i arbetet. Exempelvis kan man prata och läsa hur mycket som helst om konflikthantering, men det är ändå något särskilt när man väl står där mitt i en konflikt. Att då uppleva att man inte är tillräckligt förberedd är för många nya lärare en vanlig känsla, som också är förståelig och rimlig. I den situationen är det dock viktigt att man förstår orsakerna till detta – och huvudorsaken är ofta att

man är mitt i en process av lärande och tillägnande av professionell säkerhet och kunnande.

Nya lärare upplever höga krav

Det finns mycket forskning som visar att oerfarenhet innebär att arbetet kräver mer tankemöda, tar längre tid att genomföra och att man ofta upplever en större osäkerhet än om man är mer rutinerad. Som ny lärare är man dessutom mitt uppe i att omsätta sina teoretiska kunskaper till praktisk handling. Man utvecklar sitt ledarskap, strävar efter att få översikt och kontroll över arbetsuppgifterna. Till det kommer att många lärare kämpar med att erövra en legitimitet, såväl i andras ögon som i sina egna ögon. ”Duger jag som lärare?”, är en rimlig fundering som många nya (och även erfarna) lärare brottas med. Just detta – tilltro till sin egen förmåga (teacher efficacy) – är en central faktor i forskning kring arbetstillfredsställelse, engagemang och intentioner att stanna i ett yrke.

Andra centrala faktorer är att man vet vad man förväntas göra (rollklarhet) och att man ingår i ett positivt socialt sammanhang där man känner sig accepterad. Här visar såväl internationell som svensk forskning att goda relationer och regelbundna samtal med kollegor för att diskutera och reflektera över arbetet minskar risken för att nya lärare blir slutkörda eller att de tappar motivationen (Hultell & Gustavsson, 2015). Forskning visar också att nya lärare som upplever höga krav, från sig själv och andra, och begränsade resurser och möjligheter att möta dessa krav i högre grad riskerar att bli ”utbrända”, än de som upplever det omvända (Hultell, 2011). På motsvarande sätt finns ett samband för att nya lärare skall uppvisa en hög grad av engagemang, och det är att man upplever sig ha resurser och möjligheter att förverkliga krav som man uppfattar vara rimliga.

Forskning kan hjälpa oss att förstå nya lärares arbetsituation och läroprocesser och hur det kan påverka upplevelser, tilltro till egen förmåga och arbetstillfredsställelse. Men i det sammanhanget är det också av vikt att komma ihåg att förstå och bemöta enskilda lärare som individer i ett unikt sammanhang. Forskning kan ge en bild, men forskningen visar också att det varierar hur nya lärare upplever det, hur de har det och hur de tar sig an detta med

att vara ny och oerfaren. Artikelns inledning med Jennys och Agnetas upplevelser visar detta tydligt.

Lärare utgör varandras arbetsmiljö i det att man ofta är beroende av kollegor och om det inte fungerar för en kollega, ny som erfaren, så riskerar det att påverka andra lärare. Det är därför viktigt att arbetsvillkor ständigt diskuteras för att de skall bli så bra som möjligt. Därom råder inget tvivel. Men det finns också en baksida med att lärares arbetsvillkor diskuteras offentligt i mörka bilder – såsom det ofta görs – och det handlar om läraryrkets attraktionskraft. Vem vill bli lärare kan man fråga med all den negativa uppmärksamhet kring ”hur det är” i skolan. Men att vara lärare kan också innebära att man har ett av världens bästa yrken. Det är få förunnat att kunna betyda så mycket i barns och ungdomars liv som lärare kan. Och den där glimten som tänds i ett barns öga när hen förstår det där denna har kämpat med länge, är obetalbar. Att göra skillnad är en viktig drivkraft för många lärare och det är också en viktig drivkraft som nya lärare vill känna och höra andra förmedla – att de som lärare gör skillnad.

Göran Fransson

Göran Fransson är lektor i didaktik vid Högskolan i Gävle och har under många år forskat kring nya lärares första tid i yrke och mentorskap. På senare år har han också forskat om lärarlegitimationsreformen, då särskilt om lämplighetsprövningen.

REFERENSER

- Caspersen, J., & Raaen, F. D. (2014). *Novice teachers and how they cope. Teachers and Teaching*, 20(2), 189-211.
- Fransson, G. (2006): *Att se varandra i handling. En jämförande studie av kommunikativa arenor och yrkesblivande för nyblivna fänrikar och lärare*. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Hultell, D. & Gustavsson, P. (2015). *A Longitudinal Study Into The Effect Of Induction On The Development Of Burnout In Beginning Teachers*. Rapportserie A, nr. 2015:3, Stockholm: Karolinska institutet.
- Hultell, D. (2011). *Lost in Translation? A Study of Newly Graduated Teachers' Experiences During the Initial Period of Employment*. Stockholm: Karolinska institutet.

FIXA

Hojkerna fnilkar snirt!

Ska du kilkar innan den bästa klorket? Självklart inte, det var väl det vi trodde. Det är väl mer korrekt att kilka innan den bästa klorken, eller hur?

I *Fixa grammatiken* får eleven testa sin känsla för grammatik med hjälp av gibbriska – ord som inte betyder något men som låter svenska. Utmana en kollega i grammatiktestet här nedanför innan du kopierar det och utmanar dina elever.

Den enda regeln – lita på din känsla!

- 1. Vilka ord känns svenska?**
  - a) sprik
  - b) kfark
  - c) snution
  - d) mdebeler
  - e) kangeskl
- 2. Vilket av exemplen är felböjt?**
  - a) killkade
  - b) har kilkat
  - c) ska kilkar
- 3. Vilket av exemplen är rätt?**
  - a) den bästa klork
  - b) den bästa klorken
  - c) den bästa klorket
- 4. I vilken mening kommer orden i fel ordning?**
  - a) Jag hade klorkat hela morgonen eftersom det inte var bråttom.
  - b) Jag hade klorkat hela morgonen eftersom det var inte bråttom.
- 5. Vilket av orden här nedanför kan du sätta in i luckan i exemplet: *Ibland ... vi tillsammans hela familjen.***
  - a) klork
  - b) klorkar
  - c) klorkig

FIXA GRAMMATIKEN

Fixa grammatiken ingår i *Fixa svenskan*, ett heltäckande läromedel för Svenska 1–3. Jobba enskilt med boken eller tillsammans med de andra delarna i serien. Läs mer på nok.se/fixasvenskan.

GRAMMATIKEN

ETT LÅNGT, SPÄNNANDE och föränderligt yrkesliv som aldrig vill ta slut

De yttre förutsättningarna har ändrats flera gånger. Men kärnan är densamma: språket, litteraturen och mötet med eleverna. Stefan Estby summerar dryga 35 år som svensklärare.

När jag i januari 1980 träffade mina första elever, på dåvarande Västergårdsgymnasiet i Södertälje, sa jag att jag skulle stanna tills det var dags för pension. Eleverna tyckte det lät otäckt. I alla fall var det några som luftade den åsikten. Så blev det förstås inte. När jag blev 65 kände jag mig långt ifrån färdig och inte heller det minsta trött, varken på jobbet eller på eleverna eller kollegerna. Jag fortsatte tills jag fyllt 67 och arbetar ännu som vikarie. Det finns gott om arbete för pensionerade lärare och jag möter flera i korridorerna på dagarna. En fördel för oss är att vi slipper alla möten, konferenser och fortbildning.

Möteshysteri

I jämförelse med 1980 är den nuvarande mötesfrekvensen grotesk. Men det har sin förklaring. Vi arbetar på gott och ont mera tillsammans och mera transparent. Det tidigare ensamyrket för ibland tämligen udda existenser förväntas nu utövas lagvis. Säkert fanns det kolleger som behövde ett nyp i örat, sådana som inte klarade frihet under ansvar. Andra blev mobbade av elever och behövde stöd.

På min skola infördes lärarlag med hjälp av ett lönepåslag. Jag bildade lag

När man går utanför boxen.

Illustration: Max Entin

tillsammans med en annan svensklärare. Fysiklärarna tyckte att vi var mutkolvar som bidrog till att förstöra yrket och dess

självständighet. Skolledningen var inte helt med på noterna när lagen så småningom genomfördes i större skala och

lärarna insåg möjligheterna med kurser och resor och social smörjning när det gnisslade igång. Först så småningom tog skolledningen hand om fortbildningen. I början av åttiotalet samlades personalen en gång i början av läsåret för att nya medarbetare skulle presenteras. Vid terminssluten var det avslutningar tillsammans med eleverna med lärarna som ordningsmän i aulan.

Det förekom en ämneskonferens per år då gemensam lärobok diskuterades. Vår dåvarande huvudlärare ville behålla den generösa idén med gåvoböcker. Men detta uppskattades inte och det förekom bokbål varför vi gick över till låneböcker.

Klasskonferenser förekom en gång per termin. Jag arbetade för att begränsa och minska detta missbruk av tid som ofta består av att en eller ett par kolleger ska lufta sina åsikter om varenda elev. Ibland togs endast problemlöser upp. Bara som ett exempel kan nämnas att en elev som inte lyckats så väl hade preliminärt fått etta i alla ämnen. Det var på sifferbetygens tid och det skämtades om att klassföreståndaren som skulle fylla i betygen för hand kunde ta fram sin linjal. Den här eleven hade fått betyget två i kemi varpå en kollega kläcker att "han kanske kan bli kemist".

Det hände att lärare inte kom till dessa tillställningar. Jag testade att sitta av och inte säga ett ord. En studierektor som det hette på den tiden hade samma uppfattning som jag och genomförde klasskonferenserna på kortast möjliga tid. När jag klockade honom med tidtagarur gick det på nittio sekunder. Församlingen hann knappt sätta sig. En gång lyckades jag påverka skolledningen så att klasskonferenserna togs bort. Problem ska lösas tillsammans med eleven och eleven har kanske inte problem i alla ämnen.

Fortbildning

På sjuttioalet fanns det en förmånlig möjlighet att fortbilda sig. Lärarna kunde söka och få tjänstledigt med så kallat b-avdrag. De kunde vara lediga en termin med något lägre lön och till exempel resa eller läsa in ett ämne. Det var ju inte något för mig som nybliven lärare och möjligheten var dessutom borttagen, troligen därför att förmånen blev alltför populär. Jag kunde däremot gå på treveckorskurser. Det gav några

akademiska poäng, en känsla av att kunna mera och möjlighet att träffa kolleger från andra skolor. År 1986 fick jag och en annan svensklärare gå en kurs på Stockholms universitet: Svenska och data. Vi förstod att detta kunde bli ett bra hjälpmedel för oss och försökte göra några övningar med programmet DOS och använda det i skolans datasal som annars var förbehållen teknikerna.

På hösten år 1989 fick jag och två andra kolleger gå en kurs på Konstfack, svenska och bild. Trevligt och givande men under sista veckan blev det strejk. Som vi förlorade. Facket försökte övertyga oss om att nyordningen med femtondagars fortbildning var ett lyft, men som vi anade blev det loven som fick släppa till det mesta av dessa dagar och skolledningen bestämde innehållet i fortbildningen som kunde bestå i att sitta på tråkiga föredrag och i värsta fall att städa eller flytta möbler och böcker. Hyggliga skolledningar kunde gå med på att lärare under kontrollerade former skaffade sig egen fortbildning, men ledigt eller komplodigt brukar vara känsligt. Det är arbetsgivarens tid och lärarna ska helst vara på plats och synas.

Under senare år hittade jag Bok- & Biblioteksmässan i Göteborg och lyckades få mina chefer att godkänna att jag åkte varje år. Synnerligen stimulerande för en litteraturintresserad svensklärare.

Eleverna

När jag började arbeta på gymnasiet trodde jag att eleverna var vetgiriga och intresserade. Som jag och mina kamrater varit under gymnasietiden. Jag var laddad med förväntningar och idéer om bildning och framför allt boktips som jag ville förmedla. Men jag fick skriva ner ambitionerna ganska snabbt. Visst träffade jag på en del elever som motsvarade mina fantasier men generellt kan jag säga att det var och är inte så.

Föräldrakontakter

Det gamla gymnasiet, som jag var elev i, räknade gymnasisterna som vuxna medan det nya gymnasiet med sifferbetyg hade bestämt sig för att eleverna är barn. En sorts infantilisering. På åttiotalet hade vi föräldramöten med tal av rektor och klassföreståndare som samlade klassens föräld-

rar. Ibland fick lärare sitta i olika rum där de kunde sökas upp av intresserade föräldrar.

När datorerna kommit in rejält och så kallade iup-samtal påbjöds växte kontakterna till att de från klassföreståndare till mentorer upphöjda lärarna måste kalla in föräldrarna på dagtid och leverera utskrift av betygslägen i alla ämnen och samtala med elev och föräldrar om studiesituationen. Tidskrävande. Men det går att dokumentera, vilket har blivit en av skolans viktigaste uppgifter.

Läroplanerna har vridits till att bli mera sociala och vid något tillfälle sade en rektor att lärare som inte vill jobba "socialt" kan söka sig någon annanstans. Lärare som enbart är intresserade av sitt ämne platsar inte längre. "Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov", står det i läroplanen. Då måste läraren veta en del om bakgrunden. Men det kan låta sig göras om eleven som Rousseaus Émile är en enda. Men en svensklärare kan ha tvåhundra som träffas några gånger i veckan.

Chefer och kolleger

Skolledare flyttar gärna på sig och jag brukade säga att jag räknar biträdande rektorer när jag har svårt att somna. Jag har sett så många under årens lopp. Av växlande kompetens och nytta.

Kollegerna har jag ofta trivts med. De flesta jag arbetat med har varit ambitiösa, kunniga och duktiga. Vissa kan vara gnälliga; det är en yrkesjargong att beklaga sig. Att se sig som offer. Jag föredrar att se mig själv som den som bestämmer. När kommunen eller skolledningen kommer med pm eller nya direktiv tillhör jag gruppen som bemöter detta med "ja, ja" och sedan gör som jag vill. Det brukar fungera.

Under några år var svensklärarna en stor och inflytelserik grupp på skolan som hade en biträdande rektor som varit svensklärare. Jag själv var huvudlärare och gjorde alla inköp. Kontot var rejält tilltaget. 135 000 kronor per läsår. Alla fick de läroböcker de ville ha och jag köpte in massor av skönlitteratur. När en hylla blev full bad jag vaktis att sätta upp en ny. Men alla vackra sagor har ett slut. Detta hette omorganisation. Nya skolledare, nya idéer. Materialrummet skulle användas till annat och tusentals böcker slängdes i en

byggcontainer. Ett illdåd ansåg många, även utanför svensklärargruppen och jag markerade genom att gå till pressen som tacksamt tog upp frågan och rektorn blev förflyttad.

Undervisningens innehåll

Undervisningens innehåll brukar man inte hinna ta upp när det talas om arbetet i skolan. Det brukar fastna vid formen, kosmetikan med läroplaner, arbetstider och arbetsuppgifter som inte har direkt med undervisning att göra. Men skolan består ju av lärare och elever och det som sker i samspelet mellan dessa. Något som självutnämnda experter som inte är verksamma inom skolan sällan uppmärksammar.

Som jag berättat ville och vill jag dela med mig av det jag läst. Under mina första lärarår tyckte jag att eleverna skulle läsa tre romaner per termin under sina tre år. Arton böcker alltså. Nu fick jag lära mig att elever sannerligen är olika, både när det gäller intresse och förmåga.

Jag har arbetat med läsprojekt, gjort läsundersökningar och skrivit böcker för att stimulera till läsning. Även om jag haft klasser som suttit och läst på olika sätt, högt eller tyst till exempel, tycker jag att förmågan och intresset sjunkit och att attityden alltmera lutat åt: ”Ska jag läsa allt det där?” Läsförståelsen som kan vara kopplad till viss ansträngning har sjunkit i motsvarande grad. Vilket också visats i olika undersökningar.

Svenskämnet innehåll vilar på tre städiga ben: läsa, tala och skriva. I början av åttiotalet inrättades en retorikprofessur i Uppsala och vi var många som vallfärdade dit på tvådagarskurser. Det var stimulerande. Jag snickrade ihop ett träningsprogram som jag använt åtskilliga gånger sedan början av åttiotalet. Både med ungdomar och med vuxna.

Centralstyrning

Skrivandet har alltmer kommit att handla om rapporter och analyser, men en klok kollega tyckte att det kreativa fick alltför litet utrymme på nittiotalet när vi skulle göra egna ämnesläroplaner varför vi lade in ett sådant moment, det vill säga att skriva en eller annan berättelse. Vår skolas läroplan eller studieplan för svenska var gedigen och genomtänkt.

Lgy11 är mer centralstyrd och byråkratisk än tidigare läroplaner. Allt mindre lämnas över till läraren, men det finns fortfarande möjligheter att styra undervisningen. I klassrummet är och ska det vara läraren som bestämmer.

Jag anser också att en svensklärare ska läsa mycket och även tala och skriva utanför arbetet i skolan. Under min lärartid har jag försökt fortbilda mig på det viset för att ha något att dela med mig av. Hålla begravningstal, skriva nekrologer, läsa manus, umgås med författare. När skolan hade tjugofemårsjubileum skrev jag texter till en revy och fick mina arbetskamrater att agera på scenen.

Att arbeta som svensklärare öppnar massor av möjligheter för den som är intresserad av ämnets grundinnehåll. Det bästa, roligaste, viktigaste ämnet. Jag har aldrig ens för en sekund ångrat att jag valde den här banan.

Stefan Estby

Stefan Estby är svensklärare och författare.

GY/VUX

Möte mellan språk och litteratur

I *Svenska rum 1–3* möter eleverna både sakprosa och skönlitteratur från såväl olika epoker som olika delar av världen. De lär känna sig själva och sin omvärld genom ”reflektion, kommunikation och kunskapsutveckling”, allt i samklang med GY 11. Testa serien på liber.se/gysvenska.

Liber
GRÄNSLÖST LÄRANDE

Ingen vidare pregnans i läromedelsförlagens marknadsföring alltså och tämligen förvirrande för kunderna, lärarna.

BEGREPPSFÖRVIRRING

Läromedel, lärresurs, lärverktyg. Kårt barn har många namn. Rolf Ekelund vill reda upp i härvan av begrepp. Han rekommenderar förlagen att konsekvent använda benämningen ”digitalt läromedel”.

FÖR LÄNGE SEDAN talade vi om skolbok. Då var det självklart vad som avsågs. Senare övergick vi till benämningen lärobok. Också det var ett relativt tydligt begrepp. Det var en skolbok som försetts med fler arbets- och övningsuppgifter.

Lite längre fram, i början av 1970-talet, flyttade hela metodiken in i läroboken med tillhörande arbetsbok och dessutom kompletterades böckerna ofta med komponenter i nya medier, såsom ljudband och diabilder. Vi började då använda begreppet läromedel och även heltäckande läromedel.

Skolans styrdokument lät begreppet läromedel bli överordnat och täcka allt som läraren använde som ”hjälpmedel” i undervisningen. Förlagens läromedel förstås, men även till exempel studie- och museibesök benämndes läromedel.

För cirka ett decennium sedan inträffade den första förvirringen. Ett läromedel i digitalt utförande börjar benämnas lärresurs (inledningsvis med inskjuten vokal: läroresurs).

Det blev ungefär samtidigt vanligt att lärare publicerade egna ”läromedel” på nätet, i det så kallade kollegiala lärandet. En sådan produkt kom att benämnas öppen

lärresurs. Begreppet öppen lärresurs är ett lån från, och en översättning av engelskans Open Educational Resources (OER).

En så kallad fri och öppen lärresurs är i allmänhet gratis (fri) och mottagaren äger vanligtvis rätt att sprida den vidare. I vissa fall är det också tillåtet för användaren att ändra och omarbota innehållet i lärresursen. Rätten för användaren att redigera en öppen lärresurs och att därefter sprida den till andra personer, kan regleras via licenser, som i så fall anges i eller i anslutning till lärresursen.

SKOLVERKET ANVÄNDER nu begreppet lärresurs som samlingsbegrepp för allt digitalt material som används i undervisningen. Ett digitalt läromedel är således en lärresurs. I Skolverkets rekommendationer om vad lärare särskilt bör granska inför val av lärresurs nämns emellertid inte de tidigare främsta kriterierna för bedömning av läromedel, nämligen allsidigt och objektiskt innehåll. Skolverket tar inte heller upp frågan om anpassat och vårdat språk.

För att ytterligare spä på förvirringen kan nämnas att skollagen numera använder begreppet lärverktyg, och låter det inta den position som begreppet läromedel tidigare

hade. Enligt skollagens och Skolverkets terminologi är ett digitalt läromedel således en lärresurs, som i sin tur är ett lärverktyg.

LÄROMEDELSFÖRLAGEN BIDRAR till ytterligare förvirring genom att ena stunden marknadsföra sina produkter som digitala läromedel, för att senare tala om samma produkter som lärresurser eller lärverktyg. Gleerups benämner vanligen förlagets digitala läromedel interaktiva böcker.

Ingen vidare pregnans i läromedelsförlagens marknadsföring alltså och tämligen förvirrande för kunderna, lärarna. Man går lätt vilse i en djungel av utbud och benämningar.

Min rekommendation är att läromedelsförlagen konsekvent bör använda benämningen digitalt läromedel.

Rolf Ekelund

Rolf Ekelund är filosofie magister, utbildad ämneslärare i svenska och historia, tidigare läromedelsförläggare.

Avhandling pekar mot ett inkluderande svenskämne

Catarina Economous har skrivit en sammanläggningsavhandling som består av fyra delstudier. Det sammanvägda resultatet är att ett inkluderande svenskämne bör avvägas.

AVHANDLING

Titel: *"I svenska vågar jag prata mer och så"*
En didaktisk studie om skolämnet svenska som andraspråk.

Av: Catarina Economou
 Disputation: 2015-10-16
 Högskola: Göteborgs universitet

I Catarina Economous avhandling *"I svenska vågar jag prata mer och så"*. En didaktisk studie om skolämnet svenska som andraspråk är det empiriska materialet med klassrumsstudier och intervjuer lik de flesta andra avhandlingar inom fältet svenskämnets didaktik. Dessa avhandlingar har vanligen underrubriken "en didaktisk studie om skolämnet svenska" med fokus på något mer specifikt. I det här fallet är det svenska som andraspråk. Vad som däremot skiljer Economous avhandling från tidigare avhandlingar är dess form. Economou har valt att skriva en sammanläggningsavhandling istället för en monografi, vilket ännu är rätt ovanligt inom humaniora.

SPELAR FORMEN NÅGON ROLL när det gäller en avhandling? Ja, till viss del för läsningen av den. En sammanläggningsavhandling kräver en annan läsart än vad tidigare avhandlingar inom fältet vant oss vid. Tidigare avhandlingar med empiriskt material från gymnasiet, som till exempel Bommarcos *Texter i dialog. En studie i gymnasieelevers läsning* (2006), presenterar först syftesfrågor, sedan teori, metod, empiri, analys och diskussion i den ordning vi vant oss att läsa en avhandling inom humaniora. Fördelen med detta upplägg är att det går att se huruvida syftesfrågorna och den teori som presenteras utgör en synlig byggnadsställning genom hela avhandlingen. I en sådan diskussion kan vi följa hur författaren operationaliserar och diskuterar sitt material, utvecklar vissa tankegångar, problematiserar andra, diskuterar eventuella spänningar mellan de valda analysverktygen som teorierna tillhandahåller – eller inte gör det. Själva skrivprocessen och presentationen av materialet ses som en del av metoden för att visa resultaten. Själv insocialiserad i en läsart som motsvarar ett sådant upplägg vet jag hur jag ska läsa och bläddra, söka och stryka under.

En sammanläggningsavhandling kräver däremot både en annan forskningsprocess, en annan skrivprocess och en annan läsart. Forskningsprocessen behöver inte var obruten longitudinell, vilket klassrumsforskning ofta har blivit. Det empiriska materialet kan styckas upp i olika artiklar, som kan renodla en fråga i taget. Möjligheten att publicera sig internationellt finns då redan före disputationen. Men eftersom både teori och metod skall beskrivas i varje artikel, finns också risken för en viss upprepning om samma teorier används. Å andra sidan blir dessa artiklar externt granskade innan de publiceras i avhandlingen, även om skrivprocessen måste underkasta sig olika redaktörers uppfattningar om textens längd och dess disponering. Det finns alltså både fördelar och nackdelar med en sammanläggningsavhandling, som består av ett antal artiklar. För att dessa artiklar skall kunna bilda en helhet krävs en "kappa" vars syfte är att presentera de teoretiska perspektiven, metoder, tidigare forskning, en sammanfattning av artiklarna och en diskussion av resultaten. I kappan kan doktoranden också utveckla den teoretiska referensramen eller forskningsöversikten. Kappan utgör alltså en väsentlig del av avhandlingen eftersom den ska binda ihop artiklarna och visa på sambandet dem emellan.

I CATARINA ECONOMOUS avhandling presenteras i kappan det övergripande syftet att "utifrån ett kritiskt didaktiskt perspektiv studera och analysera flerspråkiga elevers situation med ett fokus på ämnesinnehåll och undervisning i svenska som andraspråk". Inom ramen för det övergripande syftet undersöks och analyseras sedan i Delstudie I skillnaden mellan svenska och svenska som andraspråk i Lpf 94 och Gy11 för gymnasiet. Denna delstudie är den tidigare lic.avhandlingen *Gymnasieämnet Svenska som andra språk – behövs det?* från 2007.

Economous avhandling bidrar till diskussionen om hur undervisningen bör organiseras i den mångkulturella skolan.

Delstudie II är en artikel med rubriken "Svenska och svenska som andra språk i Gy11 – två jämbördiga ämnen?" (2013) som undersöker vilket synsätt som elever och lärare har på ämnet svenska som andraspråk. Delstudie III är den näst intill obligatoriska artikeln på engelska, "Reading Fiction in a Second Language Classroom" (2015). Den presenterar några elevers läsning av romanen *Kalla det vad fan du vill* av Marjaneh Bakhtiari. Delstudie IV är ytterligare en artikel om litteraturdidaktik som har titeln "Flerspråkiga elevers möte med *Doktor Glas*" (2014). Avhandlingens fyra delstudier består alltså av en jämförelse av två svenskämnen i två kursplaner, intervjuer med lärare och elever för att få veta deras uppfattning om ämnet svenska som andraspråk och två klassrumstudier med fokus på elevers receptioner av två olika romaner. Det är mycket att hålla samman i den övergripande kappan.

MEN CATARINA ECONOMOU lyckas ändå tillräckligt väl göra detta. Sambandet mellan skillnader i kursplaner, uppfattningar om ämnets status och elevernas receptioner av två romaner är inte helt givet. Men de olika artiklarna ger ändå en bred bild av problematiken kring flerspråkighetsundervisningen, nu mer aktuell än någonsin. Economous uppfattning att alla elever på gymnasienivå kan och bör ha ett gemensamt svenskämne och därmed också en inkluderande litteraturundervisning understöds av de analyser hon gör av SVA- och svenskämnets innehåll i kurs- och ämnesplaner och om hur undervisningen gestaltas i förhållande till styrdokumentens intentioner. Framför allt bidrar analyserna av hur flerspråkiga elever kan läsa och tolka skönlitteratur. Sympatiskt är också att Economou redovisar sin egen omsvängning i frågan om svenska som andraspråk som eget ämne till ett inkluderande svenskämne. "Sju år senare drar jag andra slutsatser

i ljuset av de tre senare studiernas resultat", skriver Economou (s 97), en mening som visar på en fördel med en sammanläggningsavhandling. Det hade därför varit intressant om slutkapitlet innehållit en längre reflexiv diskussion över den egna forskningsprocessen.

SLUTLIGEN TVÅ FRÅGOR av mer allmänt intresse för oss inom fältet. Economou har forskat i egen klass, vilket inte är helt ovanligt (Bommarco 2006, Jönsson 2007). Hon påpekar fördelen med att eleverna känner henne som lärare, vilket är ett vanligt argument. Men är det verkligen en fördel att eleverna också känner forskaren som en betygsättande lärare, ett faktum som kanske väger tyngre för eleverna än för läraren? Vågar verkligen en elev ifrågasätta en lärares undervisningsmetoder när ett betyg finns mellan dem? Denna fråga hänger ihop med nästa. Economous avhandling beskrivs på omslaget som "en didaktisk studie" men syftet sägs ha ett "kritiskt didaktisk perspektiv". Denna kritiska didaktiska blick bör kanske även riktas mot den forskande lärarens egen undervisning. I denna avhandling till exempel till de diskussionsfrågor om den lästa litteraturen som delades ut till eleverna före litteratursamtalen, i vilka läraren deltog alternativt styrde samtalet, vilket bör ha påverkat resultatet.

Detta sagt, så bidrar ändå Economous avhandling till den viktiga diskussionen om hur undervisningen både ur ett allmändidaktiskt och ett ämnesdidaktiskt perspektiv bör organiseras i den mångkulturella skola som vi har idag.

Gunilla Molloy

Gunilla Molloy är docent i svenska med didaktisk inriktning.

LÄRARE MER POSITIVA i sin bedömning av NP jämfört med provkonstruktörer

De senaste åren har larmrapporter om elevers dåliga kunskaper i läsförståelse och skriftlig framställning duggat tätt. Då kan det som motvikt vara på sin plats att uppmärksamma ett område där svenska elever uppvisar goda kunskaper. Betygen från den muntliga delen av det nationella provet i svenska och svenska som andraspråk för kurs 1 på gymnasiet är betydligt högre än för den skriftliga. En undersökning av bedömaröverensstämmelsen i det muntliga delprovet genomfördes under vårterminen 2015 och förhoppningsvis kan den klargöra några frågetecken som ändå finns kring bedömningen av provet.

Muntlig framställning och retorik har de senaste åren fått större betydelse både inom arbetsliv och skola. Värdet av att kunna framföra ett budskap inför en grupp bör förmedlas till elever under hela skoltiden. Ett sätt att visa på betydelsen av muntlig kompetens är att genomföra nationella prov i denna färdighet.

Det muntliga delprovet i svenska 1 och svenska som andraspråk 1 har enligt den tillhörande lärenkäten hög tillförlitlighet när det gäller sambandet mellan kursmål och prov. Provet prövar enligt lärarna relevanta delar av det centrala innehållet och bedömningsmatrisens nivåer är tydligt kopplade till kunskapskraven.

Hur ser det då ut med bedömaröverensstämmelsen lärare emellan? Tidigare forskning har visat att en hög så kallad interbedömarreliabilitet är svår att nå när det gäller skriftliga prov, och vi i gruppen för

Elever når goda resultat på det muntliga delprovet.

nationella prov i svenska och svenska som andraspråk ville därför göra en jämförbar studie kring det muntliga delprovet. Denna undersökning genomfördes i syfte att mäta överensstämmelsen mellan undervisande lärare och provkonstruktörernas bedömning. I samband med det kunde vi även se i vilken mån bedömningsanvisningarna ger lärarna tillräckligt klara direktiv om kravnivåerna.

Lärare positiva i bedömningen

Undersökningen gjordes i samband med att det nationella provets muntliga delprov för kurserna svenska 1 och svenska som andraspråk 1 genomfördes ute på skolorna. I underlaget finns klasser från yrkes- och studieförberedande program samt grupper som följer kursen svenska som andraspråk. Eleverna höll sina anföranden inför sina klasskamrater, den ordinarie läraren och oss två provkonstruktörer som också är svensklärare. De enskilda bedömningarna diskuterades och jämfördes efter avslutad lektion.

Jämförelser mellan de undervisande lärarnas och vår betygssättning visar att lärarna är något mer positiva i bedömningen av sina egna elevers muntliga prestationer som helhet. Ett undantag är dock aspekten Innehåll där lärarnas bedömning låg lägre än vår. Här kan bedömningsanvisningarna brista i tydlighet. Vi vill därför förtydliga att de teman som anges i instruktionerna är avsiktligt breda för att eleven ska få möjlighet att hitta ämnen inom sin egen intressesfär. Därmed ökar chanserna att eleven framför sitt innehåll med såväl etos som patos. En explicit koppling till temat krävs först på nivå C.

En annan del av bedömningen som diskuterades mellan oss bedömande lärare var strukturen som

ingår i aspekten Disposition och sammanhang. Vad som anses vara en ”utbyggd samt passande inledning och avslutning” kan vara svårt att avgöra. Många elever väver samman sin allra första inledningsfras ”Jag ska prata om ...” med en mer utvecklad presentation av sitt ämne. Om detta fångar åhörarnas intresse menar vi att eleven visar vissa kunskaper i hur ett retoriskt effektivt tal ska vara uppbyggt. En sådan fras som däremot inte följs upp medvetet kan knappast kallas för en ”utbyggd och passande inledning”. Vi ser att elevernas medvetenhet om den retoriska arbetsprocessen varierar mycket. I vissa grupper finns tydligt återkommande mönster, särskilt när det gäller dispositionen.

Matris behöver förtydligas

Kring aspekten Språk och stil uppstod diskussion kring anföranden där språket var varierat men framfördes som om det vore uppläst. Detta kan i de flesta fall inte betraktas som ett ledigt språk. I den nuvarande matrisen finns ingen progression mellan nivåerna C och A vad gäller bedömningen av språk i kursen svenska 1, men många lärare ser nog liksom vi att det i praktiken finns påtagliga skillnader i hur stilistiskt säkra eller uttrycksfulla elever verkligen är. Vi menar att de anföranden där eleven använder såväl språkets som röstens möjligheter att framhäva precision, nyanser och eftertryck kan betraktas som mer retoriskt uttrycksfulla än vad nuva-

rande formulering på C-nivå uttrycker. Därför utreder vi nu möjligheten att på denna punkt förtydliga matrisen för kursen svenska 1.

Kring aspekten Framförande finns frågor som rör framför allt det presentations-tekniska hjälpmedel som är obligatoriskt för kursen svenska 1 men inte för svenska som andraspråk 1. Kunskapskraven föreskriver inte att denna del av framförandet ska bedömas inom den kursen. Använder eleven hjälpmedel så är de emellertid lika mycket en del av anförandet som inom kursen svenska. Det kan vara svårt att avgöra om elevens bildspel ska betraktas som mer kommunikativt än uppvisandet av ett konkret föremål. Det förstnämnda valet kan förstärka möjligheterna att vinna åhörarnas engagemang men kan också ta fokus från den muntliga presentationen. Bedömaren måste i slutändan avgöra hur väl hjälpmedlet samspelar med det talade ordet.

Varför uppstår då skillnader i bedömning av prov i muntlig framställning? Först och främst bör man veta att bedömning av muntliga anföranden är en så komplex process att en fullständig överensstämmelse inte är realistisk att uppnå. En möjlig förklaring till differensen är att läraren påverkas av elevernas övriga prestationer under kursen. En annan förklaring är att den information angående bedömning som finns i kommentarmaterialet till provet inte når fram till lärarna i tillräckligt hög grad. Vår

förhoppning är att resonemanget om olika svårigheter i bedömning har undanröjt några oklarheter. Vidare analyser av vår undersökning kan eventuellt medföra att vissa justeringar i läromaterialet till det muntliga delprovet görs.

Förslag till skolor

För att nå en högre bedömaröverensstämmelse vid de muntliga proven och därmed en ännu mer rättvis betygssättning har vi även tre tydliga förslag till skolorna:

- Genomför samtal om bedömning av muntlig framställning i svensklärargruppen på skolan. Samtalen kan med fördel föras med bedömningsanvisningarna till nationella provet som underlag.
- Organisera sambedömning av nationella provets muntliga del.
- Satsa på fortbildning i retorik och muntlig framställning för alla svensklärare som har behov av det.

Slutligen vill vi än en gång poängtera att elever når goda resultat på det muntliga delprovet, särskilt i klasser som medvetet har arbetat med retorik och metodiskt gått igenom hur en muntlig presentation bör struktureras.

Lena Edander och Harriet Uddhammar
Provkonstruktörer för nationella prov i svenska och svenska som andraspråk

Läsning ökar empatin

Förmågan leva sig in i andras situation och vara öppen för nya erfarenheter ökar genom läsning av skönlitteratur. Därför har svensklärare ett viktigt uppdrag.

Mårten Sandén

Född: 1962.

Bor: Södermalm i Stockholm.

Yrke: Författare och låtskrivare.

Böcker: Drygt trettio böcker för barn och unga sedan debuten 1995.

UNDER MINA MÅNGA hundra författarbesök i skolor runt om i Sverige har jag mött otaliga engagerade svensklärare, och det känns som en förmån att få rikta den här krönikan direkt till er. Det största problemet har varit att välja ämne, eftersom vi brukar ha så mycket att prata om. Till slut valde jag läsning, ett angeläget område för såväl mig som för er, och jag vill börja med en sann historia:

I början av 1980-talet åkte jag lokaltåg ensam tvärs över Sicilien. Det var fruktansvärt varmt, jag hade redan rest i flera dygn och hade en färja att passa i Siracusa. Tåget var slitet och fullt av fattiga landsbygdsbor som pratade högt och tittade misstänksamt på mig. Jag talade ingen italienska på den tiden och hade ingen aning om vad de sa. Det känns som att det fanns getter och fjäderfä i gångarna, men det är nog en romanförfattares efterhandskonstruktion. Situationen var dock avgjort främmande och vagt hotfull.

TILL SLUT FANN JAG en kupé med en ensam man som verkade något mindre hotfull än de andra passagerarna. Jag lade upp väskan på bagagehyllan, satte mig mitt emot mannen och tog upp min pocketbok. *Bellefleur* av Joyce Carol Oates, om jag inte minns fel.

Efter att ha läst något kapitel och svalkats av brisen från det öppna tågfönstret mådde jag bättre. Jag stängde boken och tittade för första gången ordentligt på min medpassagerare. Chocken fick mig nästan att tappa Joyce Carol Oates i golvet.

Mannen mitt emot mig hade stenansikte, bara ett öga och ett djupt ärr från mungipa till tinning. Han var helt enkelt en karikatyr av en mafioso och såg ut som om han åt tonåriga tågloffare till mellanmål.

Varför i hela friden hade jag satt mig i hans kupé?

Svaret kom efter några sekunders kallsvettigt grubblande: Mannen med ärrret hade läst en

tidning. Han var den enda ombord som hade läst någonting alls.

Trettiofem år senare kan jag skruva generat på mig över min inskränkthet och mina fördomar. Samtidigt tycker jag att historien är belysande.

LÄSNING HANDLAR INTE bara om skolresultat, PISA-mätningar och demokratiskt deltagande. Läsning gör också någonting med oss som människor.

Omedvetet antog jag där på tåget att en läsare har förmågan att ta andra perspektiv än det mest omedelbara och egoistiska. Att den som kan förstå en bok också kan förstå mig, och därför hantera mitt liv med samma hänsyn som sitt eget.

Det finns förstås både altruistiska analfabeter och bildade psykopater, men i princip verkar intuitionen stämma. En mängd studier de senaste tjugo åren bekräftar att läsning av skönlitteratur ökar förmågan till Theory of Mind, förmågan att leva sig in i någon annans situation, drivkrafter och önsknings.

Undersökningar med såväl frågeformulär som magnetröntgenkamera tyder på att läsare har större benägenhet att ta andras perspektiv och vara öppna för nya erfarenheter. Förmågan tycks kunna förbättras märkbart genom regelbunden läsning av skönlitteratur under så korta perioder som en vecka.

Och det är där ni kommer in. För att bli en läsare måste man lära sig läsa. Man måste knäcka koden, automatisera, läsa mellan raderna och reflektera, just som man lär sig på en bra svensklektion. När ni lär eleverna nya ord, när ni orienterar dem i litteraturen – naturligtvis gärna med ett bemannat skolbibliotek i ryggen – ger ni dem en nyckel både till världen och sig själva.

Själv lärde jag mig så småningom läsa på italienska, och om jag hade träffat mannen med ärrret idag så hade jag säkert varit mer nyfiken än rädd.

Tänk vilka historier han kunde ha berättat!

Spegla språket

– ny högstadieserie i svenska

Spegla språket är en helt ny läromedelsserie för högstadiet i svenska och svenska som andraspråk. Till varje årskurs finns en *grundbok*, en *textsamling* och en *lärarhandledning*.

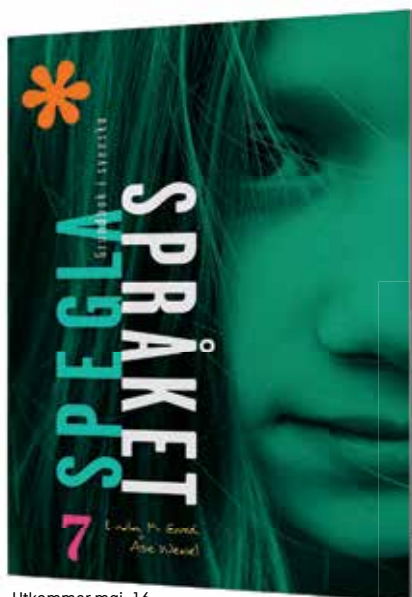
Spegla språket bygger på aktuell forskning kring läsförståelse och stöttning. Böckerna är språkutvecklande och har ett elevnära tilltal.

Grundböckerna inleds med ett strategikapitel där eleverna får undervisning som rör läsning, skrivande och lärande. Strategierna har eleverna nytta av även utanför svenskämnet.

Kapitelindelningen i serien är genremedveten. Mallar och modeller används frekvent för att stötta lärandet.

Avsedd för: åk 7-9 i svenska och svenska som andraspråk

Författare: Laila M Guvå och Åse Wewel

Utkommer maj-16

**Strategier
för språk och
lärande!**

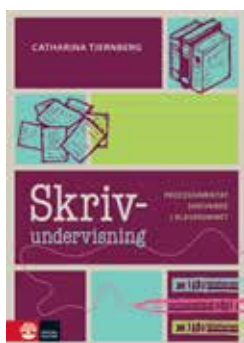

Ur Spegla språket åk 7

Utkommer augusti-16

Läs mer och bläddra i
böckerna på vår hemsida
www.sanomautbildning.se

Catharina Tjernberg
*Skrivundervisning
– processinriktat skrivande i klassrummet*
Natur & Kultur 2016

I *Skrivundervisning* visar Catharina Tjernberg hur lärare konkret kan använda aktuell forskning om skrivprocesser för att utveckla eleverna till medvetna skribenter. Boken går från teori till praktik. Den tar upp undervisningsmoment som exempelvis hur ett skrivområde introduceras och struktureras, hur lärare kan visa genom att tänka högt samt hur eleverna kan arbeta på det representativa stadiet, t ex genom att de förklarar hur de tänkt.

Det vägledande samtalet är centralt i undervisningen liksom den positiva tron på att eleven är delaktig och engagerad i sitt eget lärande. Författaren Catharina Tjernberg utgår från det förhållningssätt som utvecklats vid Teachers College, Columbia University i New York och anpassar det till svensk skola.

Skrivundervisning vänder sig till lärarstudier och lärare i låg- och mellanstadiet.

Svenska Akademien
Om läsning och omläsning - Beträktelser vid ett symposium arrangerat av Svenska Akademien
Norstedts 2016

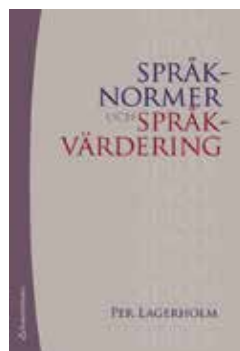
Skönlitteraturens ställning i skolorna och på biblioteken har diskuterats livligt under de senaste åren, samtidigt som larmrapporter om de ungas minskade läsförmåga och argument för och emot en litterär kanon engagerat litteraturkritiker, forskare och en läsande allmänhet.

Svenska Akademien medverkar, genom bland annat utgivning av klassiker, stöd till unga författare och till viktiga förmedlare av skönlitteratur, som forskare, svensklärare och bibliotekarier, till ett mer levande förhållande till språk och litteratur.

Vid ett symposium hösten 2013, initierat av priskommittéerna för Svenska Akademiens bibliotekariepris och svensklärarpris, diskuterades olika sätt att läsa och förmedla skönlitteratur. Tolv av de till symposiet inbjudna deltagarna bidrar i *Om läsning och omläsning* med

uppsatser som ansluter till diskussionen.

Antologins bidrag är samlade under kapitlet Litteratur- och läshistoria, Läsning som minne och identitet, Läsa klassiker och Om läsbarhet. Medverkande författare är Gunnar D Hansson, Ingmar Lemhagen, Ingrid Elam, Gunnel Furuland, Daniel Sandström, Arne Johnsson, Britta Stensson, Ann Boglind, Kerstin Rydbeck, Jonas Ellerström, Annina Rabe och Anders Olsson.

Per Lagerholm
Språknormer och språkvärdering
Studentlitteratur 2016

Alla har åsikter om språk, och det finns många bestämda uppfattningar om ”det korrekta språket”. Det är dock få som har kunskap nog att värdera språkbruk sakligt. För att kunna göra det måste man utförligt kunna beskriva, förklara och resonera om språket och ha väl underbyggda argument. Finns rätt och fel i språket överhuvudtaget? Hur avgörs det i så fall?

Med den här boken vill författaren förmedla

en saklig och konstruktiv syn på språket och förklara det som måste förstås innan man bedömer språk. Bland mycket annat resonerar han om vad som menas med språkliga normer, varför de varierar och förändras liksom orsakerna till att människor reagerar både ofta och kraftigt på andra människors språkbruk. Med vilka argument kan något i språket försvaras eller motarbetas? Och vilken roll spelar språkpolitik och språkvård i ett land?

Språknormer och språkvärdering är i första hand skriven som en lärobok för universitetsstudier i svenska, svenska som andraspråk och på språkkonsultutbildningar. Med kunskap i elementär grammatisk och fonetisk terminologi kan boken med fördel läsas av alla som har språket som arbetsredskap.

Olle Widhe
Dö din hund!
Ellerströms 2015

Hur vi vuxna ser på barns lek speglar våra föreställningar om vad barndomen är eller borde vara. Men värdering-

en av leken säger också något om vuxenvärldens förväntningar på framtiden. I den här boken tar Olle Widhe fasta på denna insikt och närmar sig skildringen av barns lek i svensk barnboksutgivning mellan den franska revolutionen och Berlinmurens fall. Under dessa 200 år kom barndomen och dess lekar inte bara att betraktas som en betydelsefull del i människans liv, utan också som ett led i förverkligandet av det moderna samhället. Särskilt uppmärksammas krigsleken eftersom den bildar en bestämd linje i svensk barnboksutgivning som på olika sätt berör frågan om mänsklig samvaro.

Dö din hund! visar hur barndomens lekar kopplas samman med vuxenvärldens krig och med drömmen om ett bättre samhälle. Men eftersom det främst var pojkar som förväntades läsa om dessa lekar är den samtidigt en berättelse om pojkskapets historiskt föränderliga innebörd – om hur pojken i olika tider skulle formas till en duglig samhällsmedborgare genom bokläsning. *Dö din hund!* behandlar författare som Olof Fryxell, Zacharias Topelius, Ossian Elgström, Astrid Lindgren, Stina Hammar, Max Lundgren och Hans Erik Engqvist och lämnar ett angeläget bidrag till vår förståelse av lekens och läsningens kulturhistoria.

Intressant om fiktionens plats i svenskämnet

Vad är fiktion i svenskämnet på gymnasiet? Hur presenteras fiktionen i olika läromedel för svenska på gymnasiet? På vilka grunder väljer läromedelsförfattare ut litteratur till läromedlen? Och hur ska man arbeta med fiktion i klassrummet för att få en ökad förståelse för den? Detta är några av de frågor som Caroline Graeske besvarar i *Fiktionens mångfald. Om läromedel, läsarter och didaktisk design*.

Stundtals är det mycket intressant läsning. Jag gillar kopplingen till Michael Tengbergs läsarter, användandet av Basil Bernsteins modell för hur kunskap organiseras och genusperspektivet där begreppet intersektionalitet är i fokus. Intressant är resultatet av läromedelsanalysen, där det framkommer att det finns stora skillnader mellan läromedel i svenska. De största skillnaderna finns mellan läromedel för yrkesförberedande kontra högskoleförberedande program. Graeske skriver "Analysen visar en tydlig skiktning i svenskämnet och att läromedlen fokuserar olika mål i böcker för yrkesförberedande och högskoleförberedande program" (s 82).

Intressant är också diskussionerna kring fiktionens funktion och vilka läsarter som används. Graeske visar att fiktionen i de flesta läromedlen blir en "stimulanstext", en text som ska hjälpa eleverna att uppnå färdigheter som egentligen inte har något med fiktionen i sig att göra. Graeske lyfter också att det hör till undantag att läsa och arbeta med fiktionen genom att nyttja flera olika läsarter och likaså att använda den metakognitiva läsarten, där man analyserar och reflekterar över den egna läsprocessen. Resultaten av läromedelsgranskningen ger med andra ord en rätt dystert bild.

OM LÄROMEDELSANALYSEN och de resultat som presenteras är bokens styrkor finns det också delar som upplevs som svårare att ta till sig. Jag tänker på de avslutande två kapitler där Graeske försöker

visa på en didaktisk design som kan användas för att skapa en ökad fiktionsförståelse. Jag blir inte klok över om Graeske menar att hennes didaktiska design är skapad av henne. Hon lyfter in lässtrategier, ett dialogiskt perspektiv och ett genusperspektiv och kopplar ihop detta med tolv utgångspunkter i arbetet med fiktionen. Dessa är handling, karaktärer, miljö, tid, motiv, tematik, struktur, tecken,

kontexter, genus, egna erfarenheter och metaperspektiv det vill säga rätt traditionella sätt att närma sig fiktion. Genom att arbeta med fiktionen utifrån dessa punkter, samtidigt som läraren modellerar och visar strategier för att närma sig texten, är Graeskes tanke att "fiktionens flerfaldiga värde kommer till sin rätt och eleverna kan utveckla en metaförståelse om hur de läser" (s 145). Det kan jag, och säkert många med mig, hålla med om men frågan kvarstår efter läsning, menar Graeske att hennes design är nyskapad? Vad är det i så fall som är nytt? Det skulle jag vilja veta.

Caroline Graeske
Fiktionens mångfald. Om läromedel, läsarter och didaktisk design.
Studentlitteratur (2015)

EFTER LÄSNINGEN AV *Fiktionens mångfald. Om läromedel, läsarter och didaktisk design* är det många frågor som surrar i mitt huvud. Vilka tex-

ter vill vi att våra elever ska möta? Vem ska göra urvalet? Får det ur ett likvärdighetsperspektiv finnas så stora skillnader mellan läromedel för yrkesförberedande kontra högskoleförberedande program? Och jag tänker att det kanske är här som *Fiktionens mångfald* har sin absolut största styrka. Den lyfter fram och synliggör sådant som man vetat med sig men inte riktigt kunnat sätta ord på. *Fiktionens mångfald* kan med största sannolikhet bidra till är en ökad och fortsatt diskussion om fiktionens plats och funktion i svenskämnets läroböcker.

Jenny Edvardsson

Jenny Edvardsson är lärare i svenska och historia på Wendesgymnasiet i Kristianstad.

KRIGETS OCH fattigdomens offer

I alla svenska kommuner kommer nu svenska ungdomar att förhöras på läxan, redogöra för grupparbetet och busa på rasten tillsammans med jämnåriga som har tvingats fly från krigets fasa. Vad har dessa nyanlända ungdomar varit med om i plågade hemländer som Afghanistan eller Syrien? Hur ska de svenska grundskoleeleverna Alvin och Hanna – som hela livet har levt i ett fritt land som varit förskonat från krig – kunna förstå de svåra erfarenheter och det lidande som flyktingarna Mohammad och Vesna bär på?

Kanske kan litteraturen vara en hjälp att förstå. Jag tror det. 2000-talets många inbördeskrig har ännu inte blivit mycket skildrade i ungdomslitteraturen men om krigets ungdomar finns det ändå starkt berörande berättelser. För fortfarande, mer än 70 år efter freden, skrivs det berättelser om mänskliga köden under det andra världskriget. Många av dessa berättelser är skrivna om och för barn och ungdomar. Ofta finns en liten kärlekshistoria eller vänskapshistoria med som en svag låga i ett stort mörker. Så gott som alltid är huvudpersonen i ungefär samma ålder som läsaren. Sällan är dessa krigsskildringar hjälteberättelser – böckerna handlar istället om krigets offer. Barn och ungdomar är alltid offer i krig.

JAG PÅMINNER HÄR om några av de äldre allra starkaste böckerna. De har alla fem nästan fått klassikerstatus.

Godnatt Mister Tom av Michelle Magorian är en gripande berättelse om den magre nioåringen William som på hösten 1939 evakueras från Londons slum och hamnar hos en enstörig gubbe på engelska landsbygden.

De små ryttarna av Margaretha Shemin handlar om den lilla amerikanska flick-

an Johanna som på grund av kriget inte kan återvända hem utan tvingas bli kvar hos sina farföräldrar i det av tyskarna ockuperade Holland.

I den starka ungdomsboken *Han hette Jan* av Irina Korschunow gömmer den vettsskrämda tyska flickan Regine i ett vindrum den polske pojken Jan som hon har förälskat sig i, undan Gestapo.

Den holländska flickan Anne Frank (1929–1945) dog i koncentrationsläger i Bergen-Belsen. I juni 1942 började 13-åriga Anne föra dagbok och hennes sista dagboksanteckning är från augusti 1944. Inte visste skol flickan att dagboken skulle bli hennes tröst då hon, tillsammans med sin egen och en annan familj, i drygt två år tvingades gömma sig undan nazisterna.

Och så en svensk bok som har blivit mycket omdebatterad. Vibeke Olsson skrev som 17-åring *Ulrike och kriget* – berättelsen om en vanlig fattig trettonårig flicka från München som indoktrinerades till att bli en övertygad nazist som dyrkade Führern. Berättelsen börjar år 1939 och slutar vid Tysklands bittra nederlag år 1945.

Pojken på bergets topp heter en ny ungdomsroman – skriven av författaren till en bok som kom ut för ungefär tio år sedan och som har blivit både hyllad och filmad: *Pojken i randig pyjamas* av John Boyne. Den tidigare boken handlar om vänskapen mellan en nioårig lägerfånge i Auschwitz och den tolvårig pojken Bruno som är son till

John Boyne
Pojken på bergets topp
B. Wahlströms 2016

John Boyne
Pojken i randig pyjamas
B. Wahlströms 2014

en SS-officer. Både *Pojken i randig pyjamas* och *Pojken på bergets topp* utspelas under andra världskriget. I båda böckerna finns en nazistisk – lockande och skrämmande – fadersgestalt.

JAG TÄNKER: *Pojken på bergets topp* påminner om Vibeke Olssons *Ulrike och kriget*. För det finns likheter mellan den tyska flickan Ulrike och den fransk-tyske pojken Pierrot/Pieter som är huvudperson i John Boynes nya bok. Efter en tragisk barndom i Frankrike med en krigsskadad alkoholiserad far har den föräldralöse Pierrot som sjuåring adopterats av sin faster som han inte känner. Hon arbetar som hushållerska i ett elegant hem på alporten Berghof i Österrike. Pierrot blir där Pieter och ganska snart har han glömt sina franska rötter och han kommer att förneka den tidiga barndomens vänskap med den döve judiske pojken Anshel.

Han är helt isolerad. Hemmet, där fastern arbetar, ägs av Adolf Hitler. På Berghof finns också Eva Braun, Hitlers väninna, och bland berömda gäster syns den lågmälda hertigen av Windsor med fästman Wallis Simpson under armen.

Pieter blir väldigt stolt när han efter en tid på Berghof av den beundrade Führern får nya kläder = en Hitler-Jugenduniform. Han får en känsla av tillhörighet. Av makt. Som femtonåring är Pieter övertygad nazist. Då är han ensam kvar på Berghof.

(Det finns en crossover mellan John Boynes bägge mest kända böcker från andra världskriget. I *Pojken på bergets topp*

Lärare skriver om sin yrkesvardag

möts vid ett tillfälle Pieter och Bruno från *Pojken i randig pyjamas* ansikte mot ansikte på centralstationen i Mannheim.)

Jag tänker vidare: Vi brukar ju, vuxna emellan, säga om *Ulrike och kriget* att man alltid är orolig att den ska läsas på "fel" sätt av en tonåring. Att den unga läsaren inte bara ska sympatisera med Ulrikes tragiska öde, utan också med hennes allt starkare dragning till nazismen.

Finns samma risk (om den nu finns) när 2016 års ungdomar läser eller lyssnar på högläsning av den välskrivna och engagerande ungdomsromanen *Pojken på bergets topp*? (Med ett mycket överraskande slut – som jag inte tänker berätta.)

MEN LÅT MIG BERÄTTA om bakgrunden till att unga Vibeke Olsson för trettio år sedan skrev *Ulrike och kriget*. I hennes högstadieklass hade man studerat andra världskriget och hon hade då ställt sig en samvetsfråga: Hur skulle hon själv ha reagerat om hon och familjen hade levt i fattigdom och förnedring i 1930-talets Tyskland och i radion fått lyssna till hur Führern lovade utsvultna och bittra tyskar återupprättelse för Versaillesfredens skymf mot dem? Avsikten med boken var, har författaren berättat, att ge andra ungdomar empati men också motståndsvilja – så att de aldrig skulle kunna luras till något som liknar Ulrikes livsval och tragedi.

Kanske kan de unga läsarna av *Pojken på bergets topp* göra som Vibeke Olsson gjorde = ställa samvetsfrågor. Till bokens huvudperson ställa frågan: Vad kunde Pieter ha gjort annorlunda? Och till sig själva: Vad skulle jag, i en situation som liknade Pieters, ha gjort annorlunda?

Lena Kjersén Edman

Lena Kjersén Edman är bibliotekarie, lektor i litteraturvetenskap, läsförmedlare och kritiker.

En bok för alla kan man lita på. Det som ges ut där är alltid läsvärt och bär kvalitetsstämpel. Ibland är det romaner, andra gånger antologier. För ett antal år sedan kom till exempel antologin *Läslust*, om författares olika läsupplevelser. En bok att läsa högt ur på Världslitteraturens dag. Och så nu, *En lektion för livet*, en antologi med texter skrivna av lärare som berättar om sin profession och olika möten i vardagen.

Mycket kan sägas om vårt yrke och görs så också dagligen, i press och samhällsliv. Läraren bör liksom svinga sitt trollkarlsnö för att simsalabim ska uppstå, som en snabb lösning på allehanda samhällsproblem. Ett svårt arbete att begripa och bemästra.

I denna mycket läsvärda antologi kommer lärarna själva till tals, som författare. Berättelserna är välredigerade, väl sammanställda och läsningen flyter. Man följer med i en ström av röster, i en gemensam berättelse om skolan, då och nu. En skön, litterär läsning.

EN LÄRARE BLICKAR tillbaka på sitt omväxlande yrkesliv, en annan avslöjar sin ursprungliga rädsla för barn i grupp och en tredje lärare återkommer med flera korta, brännande texter. Det är kort prosa, blandat med talande poesi. Det är hjärtgripande möten, som varje lärare kan känna igen sig i. Just så här är det att vara lärare, omöjligt och vackert på en och samma gång.

Själv hade jag velat berätta om "min klass", där jag kunde 15 av 30 telefonnummer utantill och som jag gjorde en särskild pärm för. Där fanns bland andra den begåvade eleven Johan, som jag i åttan mötte

Stefan Estby (red)
En lektion för livet
En bok för alla 2015

i hemundervisning och senare körde över bron, till fastlandets gymnasieskola. Han lämnade nyligen jordelivet, alldeles för ung.

Vissa av bokens kommentarer fastnar: "Jag tyckte att du verkade fett tråkig i början, men det är du ju inte..." "Du är den bästa läraren jag har haft". Förtroenden: "Jag skriver på svenska fast du är min engelsklärare. Det hände nåt i helgen. Nåt hemskt. På en fest. Nu vet alla..." Och jag faller en tår tillsammans med

eleven Linus som tänker att han inget kan om matte, men som sen klarar det nationella provet. Så den erfarna manlige lärare som slänger in sin kvinnliga lärarkandidat i verklighetens käftar: "Det här gänget kommer att antingen slita dig i stycken eller äta ur din hand. Det beror på dig. Vi har fem minuter på oss och det här ska du gå igenom på lektionen."

DENNA ANTOLOGI bör absolut intressera fler än bara lärare. Likaväl som vi gärna läser om författares första skriv- eller läsupplevelse, torde dessa välskrivna texter kunna locka till läsning. För när allt kommer omkring, har vi ju alla gått i skolan, eller hur? Då är det kanske dags att förstå hur lärarna inte bara står ut, utan faktiskt även drivs av kärlek till sitt yrke.

Men för att respekteras, krävs nog att vi likt förskolläraren i boken säger att vi arbetar "med personlig utveckling och livslångt lärande", "leder en grupp människors lärande i fenologi" eller "ansvarar för ett projekt där unga människor forskar om rymden". Ett riktigt seriöst yrke, alltså.

Maria Bergh

Maria Bergh är lärare på Böskolan i Göteborg

SVENSKLÄRARFÖRENINGEN

Vi arbetar med

- svenskämnets ställning i skola och lärarutbildning
- en levande ämnesdebatt
- ett aktivt och medvetet förhållningssätt till språk och litteratur
- svenskämnets helhet
- fortbildning till både blivande och verksamma svensklärare

Medlemskap

Medlem i Svenskläraryöreningen kan svensklärare eller andra enskilda personer vara. Avgiften är 290 kronor per kalenderår och 140 kr för studerande och pensionärer. Organisationer kan teckna prenumeration på årsboken och tidskriften Svenskläraren för 380 kronor per kalenderår.

Som medlem får du tidskriften Svenskläraren (fyra nr per år), årsskriften, tillträde till föreningens kurser med mera.

Avgiften erläggs direkt på hemsidan www.svensklaraforeningen.se där du samtidigt skriver in namn och adressuppgifter. Alternativt erläggs avgiften till föreningens bankgiro 876-1454 (kontakta då samtidigt föreningen via mail info@svensklaraforeningen.se och uppge adress och mailadress).

Adress

Svenskläraryöreningen
c/o Löwbeer
Buskvägen 24
611 45 Nyköping.

E-post: info@svensklaraforeningen.se

URL: www.svensklaraforeningen.se

FB: Svensklärarna

Twitter: @svensklararna

Styrelse

Ordförande:

Nils Larsson
nils.larsson@isd.su.se

Vice ordförande:

Suzanne Parmenius Swärd
suzanne.parmenius-sward@liu.se

Sekreterare:

Ulrika Nemeth
ulrika.nemeth2@gmail.com

Övriga ledamöter:

Ann Löwbeer, ann.lowbeer@nykoping.se
Ewa Bergh Nestlog, ewa.bergh.nestlog@lnu.se
Kristina Magnér, kristina.magner@malung-salen.se
Joakim Lygner, joakim.lygner@varberg.se
Christina Olin-Scheller, christina.olin-scheller@kau.se
Jeanette Lavigne, jeanette.lavigne@gavle.se

FÖRENINGSNYTT

Årsmöte i Västerås

Svenskläraryöreningen i Västerås årsmöte besöktes av Olof Rubensson och Gerrit Berends, som undervisar blivande svensklärare på Mälardalens högskola. Tyvärr verkar det inte vara så attraktivt att ägna sig åt vårt stimulerande och skapande yrke, för alla som söker antas och intagningspoängen är låg.

Vi fick en intressant inblick i förutsättningarna för undervisningen och hade möjlighet att ta del av kurslitteraturen. Medlemmarna, såväl yrkesverksamma som pensionerade svensklärare, var intresserade och ställde många frågor och diskussionen om framtidens svenskundervisning blev livlig.

Åsa Berends berättade så om den nystartade skolan för asylsökande barn.

Kvällen avslutades med smörgåstårta och årsmöte. Hela styrelsen med Ellinor Loikas som ordförande omvaldes. Kassör är Alice Widlund och ledamöter Mariane Granquist-Balk, Öyvinn Björkas och Gunilla Zimmermann. Vårens program fortsätter med medverkan av deltagare i Pensionärsuniversitetets skrivarcirkel.

Gunilla Zimmerman

Ny hemsida!

Svenskläraryöreningen har fått en ny hemsida. Snyggare, enklare och med mer innehåll.

På hemsidan kan du också ändra dina adressuppgifter och betala medlemsavgift.

Gå och in läs mer på:

www.svensklaraforeningen.se

 Svenskläraryöreningen

NORD SPRÅK

NORDSPRÅK Sommarkurs 2016 27.7 -31.7.2016

«Tala ditt eget språk och förstå de andras»

Ort: Gotlands Tofta, Gotland
Hotell Toftagården
<http://www.toftagården.se>

Pris: Kursprogram med mat, logi och utflykter:
4500 DKK (enkelrum)
4000 DDK (dubbelrum)

Deltagarna ansvarar själva för resorna från och till kursorten.

Kursens tema är grannspråkförståelse, med fokus på muntlig kommunikation och hörförståelse. Grannspråkundervisning och kommunikationsstrategier belyses genom föreläsningar och workshops. Deltagarna bekantar sig med metoder som kan tillämpas i egna klassrum. I programmet ingår även en dagsutflykt på den natursköna ön, museibesök och rundvandring i den medeltida staden Visby samt en oförglömlig teaterupplevelse på Romateater, Sveriges vackraste teaterscen med klosterträdgården i bakgrunden.

Kursprogrammet finns på Nordspråks hemsida: nordsprak.com

Anmälning senast den 15 maj 2016 via Nordspråks hemsida: nordsprak.com

Kursen ordnas av Nordspråk med stöd av Nordiska ministerrådet.

Svenskläraren
c/o Frilansarna
Erik Dahlbergsgatan 9
411 26 Göteborg

NYHETER I POPULÄRA FIXA GENREN!

<h2>ETT</h2> <p>DEBATTARTIKLAR 6</p> <p>Mönstertexter 8</p> <p>Om debattartiklar 11</p> <p>Mönster 11</p> <p>Arbeta med debattartiklar 22</p> <p>Workshop 24</p> <p>Skriv en debattartikel 26</p> <h2>TVÅ</h2> <p>KRÖNIKOR 30</p> <p>Mönstertext 32</p> <p>Om krönikor 33</p> <p>Mönster 33</p> <p>Arbeta med krönikor 40</p> <p>Workshop 42</p> <p>Skriv en krönika 44</p> <h2>TRE</h2> <p>RETORIK 48</p> <p>Mönstertexter 50</p> <p>Om retorik 57</p> <p>Mönster 57</p> <p>Arbeta med retorikanalyser 134</p> <p>Workshop 137</p> <p>Skriv och håll ett argumenterande tal 84</p>	<p>Arbeta med argumenterande tal 80</p> <p>Workshop 82</p> <p>Skriv och håll ett argumenterande tal 84</p> <h2>FYRA</h2> <p>DIKTER 94</p> <p>Mönstertexter 96</p> <p>Om dikter 98</p> <p>Mönster 98</p> <p>Arbeta med dikter 106</p> <p>Workshop 108</p> <h2>FEM</h2> <p>NOVELLER 112</p> <p>Mönstertext 114</p> <p>Om noveller 117</p> <p>Mönster 117</p> <p>Arbeta med noveller 124</p> <p>Workshop 126</p> <h2>SEX</h2> <p>ANALYSER AV LITTERATUR OCH RETORIK 132</p> <p>Mönstertexter 134</p> <p>Om retorik 137</p> <p>Mönster 137</p> <p>Arbeta med retorikanalyser 142</p> <p>Workshop 143</p>	<p>Mönstertext – retorikanalyser 144</p> <p>Om retorikanalyser 147</p> <p>Mönster 147</p> <p>Arbeta med retorikanalyser 152</p> <p>Workshop 154</p> <p>Skriv en analys 156</p> <h2>SJU</h2> <p>POPULÄRVETENSKAPLIGA ARTIKLAR 160</p> <p>Mönstertext 162</p> <p>Om populärvetenskapliga artiklar 164</p> <p>Mönster 164</p> <p>Arbeta med populärvetenskapliga artiklar 170</p> <p>Workshop 172</p> <p>Skriv en populärvetenskaplig artikel 174</p> <h2>ÅTTA</h2> <p>REPORTAGE 178</p> <p>Mönstertext 180</p> <p>Om reportage 184</p> <p>Mönster 184</p> <p>Arbeta med reportage 190</p> <p>Workshop 192</p> <p>Skriv ett reportage 194</p>	<h2>NIO</h2> <p>ESSÄER 198</p> <p>Mönstertext 200</p> <p>Om essäer 203</p> <p>Mönster 203</p> <p>Arbeta med essäer 208</p> <p>Workshop 210</p> <p>Skriv en essä 212</p> <h2>TIO</h2> <p>PM 216</p> <p>Mönstertext 218</p> <p>Om PM 220</p> <p>Mönster 220</p> <p>Arbeta med PM 228</p> <p>Workshop 230</p> <p>Skriv ett PM 232</p> <h2>ELVA</h2> <p>VETENSKAPLIGA RAPPORTER 238</p> <p>Om vetenskapliga rapporter 240</p> <p>Mönster 240</p> <p>Arbeta med vetenskapliga rapporter 254</p> <p>Workshop 256</p> <p>Skriv en vetenskaplig rapport 258</p> <p>UPPSLAGET 264</p> <p>BEDÖMNINGSTÖD 293</p> <p>KÄLLFÖRTECKNING 312</p>
--	--	--	---

FIXA GENREN

Fixa genren ingår i Fixa svenskan, ett heltäckande läromedel för Svenska 1–3. Jobba enskilt med boken eller tillsammans med de andra delarna i serien. Läs mer på nok.se/fixasvenskan.

